

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GOZDARSTVO IN OBNOVLJIVE GOZDNE VIRE

Matjaž KASTELEC

PREGLED GOSPODARJENJA Z DIVJIM PRAŠIČEM
(*Sus scrofa L.*)
V GOJITVENEM LOVIŠČU MEDVED

DIPLOMSKO DELO

Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GOZDARSTVO IN OBNOVLJIVE GOZDNE VIRE

Matjaž KASTELEC

**PREGLED GOSPODARJENJA Z DIVJIM PRAŠIČEM (*Sus scrofa* L.)
V GOJITVENEM LOVIŠČU MEDVED**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

**THE MANAGEMENT OF WILD BOAR (*Sus scrofa* L.) POPULATION IN
HUNTING DISTRICT GL MEDVED**

GRADUATION THESIS
Higher professional studies

Ljubljana, 2006

Diplomsko delo je zaključek Visokošolskega strokovnega študija gozdarstva. Opravljeno je bilo na Katedri za varstvo gozdov in ekologijo prostoživečih živali, Oddelku za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire.

Študijska komisija Oddelka za gozdarstvo in obnovljive vire je na 8. seji dne 25.8.2005 za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Miho Adamiča, za recenzenta pa prof. dr. Marijana Kotarja.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik:

Član:

Član:

Datum zagovora:

.Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela.

Matjaž KASTELEC

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Vs
DK	GDK 156 <i>Sus scrofa</i> L.:(497.12*06)(043.2)
KG	GL Medved/divji prašič/ <i>Sus scrofa</i> L./gospodarjenje/odstrel/krmišče/škoda
KK	
AV	Kastelec, Matjaž
SA	Adamič, Miha (mentor)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Večna pot 83
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire
LI	2006
IN	PREGLED GOSPODARJENJA Z DIVJIM PRAŠIČEM (<i>Sus scrofa</i> L.) V GL MEDVED
TD	Diplomsko delo (visokošolski študij)
OP	IX, 69 str., 19 pregl., 24 sl., 4 pril., 23 vir.
IJ	sl
Jl	sl/en
AI	

V diplomskem delu je prikazan celosten pregled nad gospodarjenjem s populacijo divjega prašiča v preteklosti v GL Medved. Prikazana je dinamika odstrela za obdobje 1951-2004, ki kaže, da je odstrel v preteklosti močno naraščal. V zadnjih letih je zaradi različne količine razpoložljive naravne hrane prihajalo do nihanj v odstrelu. Za obdobje 1994-2004 je odstrel analiziran po spolni in starostni strukturi. V odstrelu prevladujejo samice, kar kaže na težnjo po zmanjševanju populacije. Uplenjenih je bilo premalo ozimcev, le 56 %. Problem pa predstavlja premajhen delež uplenjenih zrelih merjascev. Vsi revirji v lovišču ne nudijo enakih prehranskih pogojev, zato je tudi odstrel v njih različen. Največ živali je uplenjenih v mesecu juliju in avgustu, ko prihaja tudi do največje škode. V zadnjih letih je opazno močno povečanje škode, na kmetijskih površinah ki jo povzročajo divji prašiči. Najbolj pogosta škoda je razrita travna ruša in škoda na njivah s koruzo. Količina pokrmene koruze ne zmanjšuje bistveno obsega škode. Obseg škode pada le s povečevanjem števila uplenjenih živali.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Vs
DC FDC 156 *Sus scrofa* L.:(497.12*06)(043.2)
CX GL Medved/wild boar/*Sus scrofa* L./management/shooting/feeding place/wild boar damages
CC
AU KASTELEC, Matjaž
AA ADAMIČ, Miha (supervisor)
PP SI-1000 Ljubljana, Večna pot 83
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Forestry and Renewable Forest Resources
PY 2006
TI THE MANAGEMENT OF WILD BOAR (*Sus scrofa* L.) POPULATION IN HUNTING DISTRICT GL MEDVED
DT Graduation Thesis (Higher professional studies)
NO IX, 69 p., 19 tab., 24 fig., 4 ann., 23 ref.
LA sl
AL sl/en
AB

An overall review of boar population management for the territory of GL Medved in the past is given in this thesis. Killed game dynamics for the period 1951 to 2004 is shown to point out that the kill was being largely increased in the past. Varying quantities of available natural food have resulted in the killed game oscillations in recent years. The kill is analysed for the period 1994 to 2004 according to sex and age structure. Females prevail in the kill which indicates the trend of population regression. The number of captured current year boar's cubs was too low, only 56 %. The issue is that the share of captured mature boars is too small. Districts in hunting grounds do not offer equal nutritional conditions, so the kill in them differs. The number of captured animals is the highest in July and August, when most of damage occurs as well. Recently a considerable increase in damage, caused by boars, has been noticed on agricultural land. The most recurrent damage is the rooting up of grass turf and the damage in corn fields. The quantity of fed corn does not essentially reduce the extent of damage. The extent of damage decreases only in relation to the increase of captured animals.

KAZALO VSEBINE

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA	III
KEY WORDS DOCUMENTATION	IV
KAZALO VSEBINE.....	V
KAZALO PREGLEDNIC.....	VII
KAZALO SLIK.....	VIII
KAZALO PRILOG	IX
1 UVOD	1
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	2
2 CILJI	2
2.1 PRIKAZ UKREPOV PRI GOSPODARJENJU.....	2
2.2 PRIKAZ DINAMIKE ODSSTRELA ZA OBDOBJE 1951-2004	2
2.3 ANALIZA ODSSTRELA 1994-2004	3
2.3 ANALIZA POVZROČENE ŠKODE V LETIH 2000-2004.....	3
3 ZGODOVINA DIVJEGA PRAŠIČA V SLOVENIJI.....	3
4 BIOLOGIJA DIVJEGA PRAŠIČA (<i>Sus scrofa</i> L.)	5
4.1 TELESNI OPIS	5
4.1.1 Čutila	6
4.1.2 Prebavila	7
4.1.3 Zobovje divjega prašiča	7
4.2 PARJENJE DIVJEGA PRAŠIČA (BUKANJE).....	8
4.3 LEGLO (GNEZDO).....	10
4.4 ODLAKANOST IN BARVA	12
4.5 PREHRANA	13
4.5.1 Vplivi prehranjevanja v gozdu	15
4.6 RAZMNOŽEVANJE	16
4.7 ODNOSI Z DRUGIMI VRSTAMI DIVJADI	16
4.8 OBNAŠANJE DIVJIH PRAŠIČEV.....	17

4.9 BOLEZNI.....	18
5 ZNAČILNOSTI GL MEDVED	20
5.1 ZGODOVINA GL MEDVED.....	20
5.2 POVRŠINA LOVIŠČA.....	20
5.3 OPIS MEJE LOVIŠČA.....	21
5.3.1 Območje Kočevskega Roga	21
5.3.2 Območje Velike gore	22
5.4 TOPOGRAFSKI POLOŽAJ	23
5.5 LASTNIŠKO STANJE GL MEDVED	24
5.6 ORGANIZACIJSKA RAZDELITEV	25
5.7 EKOLOŠKI OPIS	25
5.7.1 Površine kategorij rabe tal	26
6 REZULTATI	27
6.1 GOSPODARJENJE Z DIVJIM PRAŠIČEM V GL MEDVED	27
6.1.1 Krmljenje divjega prašiča	27
6.1.2 Vzdrževanje mokrišč in kaluž	30
6.1.3 Načini lova na divje prašiče	32
6.1.4 Ocenjevanje starosti uplenjenih divjih prašičev	33
6.1.4.1 Starost ozimcev in lanščakov	33
6.1.4.2 Starost svinj	34
6.1.4.3 Starost merjascev	34
6.1.5 Ocenjevanje divjih prašičev v naravi	34
6.1.5.1 Ocenjevanje divjih prašičev po videzu glave	35
6.1.5.2 Ocenjevanje divjih prašičev po telesu	36
6.1.6 Odstrel in ugotovljene izgube	39
6.1.6.1 Odstrel	39
6.1.6.2 Ugotovljene izgube.....	47
6.1.6.3 Odstrel v obdobju 2001-2004, po kvadrantih.....	47
6.1.6.4 Primerjava stroškov krmljenja, izplačila škode in odstrela	51
7 ŠKODA, POVZROČENA OD DIVJIH PRAŠIČEV V GL MEDVED.....	52
7.1 SPLOŠNO O ŠKODI	52
7.2 PREPREČEVANJE ŠKODE OD DIVJADI.....	52
7.3 ODGOVORNOST ZA ŠKODO	53
7.4 POSTOPEK ZA UGOTAVLJANJE ŠKODE.....	53
7.5 VIŠINA IZPLAČANE ODŠKODNINE	54
7.6 UKREPI ZA PREPREČEVANJE ŠKODE.....	55
7.7 ŠKODA NA KMETIJSKIH POVRŠINAH IN DOMAČIH ŽIVALIH.....	56
7.7.1 Izplačane škode na kmetijskih površinah in domačih živalih v letih 2000-2005	57
7.7.2 Izplačana škoda v GL Medved	59
7.7.3 Vrsta škode od divjih prašičev	60
7.7.4 Odvisnost izplačane škode od količine pokrmjene koruze	61
7.7.5 Odvisnost izplačane škode od odstrela	62

8 RAZPRAVA	63
9 POVZETEK.....	66
10 VIRI	68
ZAHVALA	1
PRILOGE	2

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica št. 1: Površina lovišča	21
Preglednica št. 2: Površine revirjev	25
Preglednica št. 3: Kategorije rabe tal	26
Preglednica št. 4: Krmljenje po revirjih	28
Preglednica št. 5: Vzdrževanje mokrišč in kaluž v letih 2000-2005	31
Preglednica št. 6: Odstrel divjih prašičev v obdobju 1951-2004, po posameznih letih	41
Preglednica št. 7: Odstrel divjih prašičev v letih 1994-2004 po starostni in spolni strukturi ..	42
Preglednica št. 8: Odstrel dve in večletnih merjascev v letih 1994-2004 in njihove trofejne vrednosti	43
Preglednica št. 9: Povprečne telesne mase uplenjenih divjih prašičev v letih 1994-2004	44
Preglednica št. 10: Izgube divjih prašičev v letih 1994-2004	47
Preglednica št. 11: Količina pokrmljene koruze, izplačana škoda in število upl. živali v letih 2000-2004.....	51
Preglednica št. 12: Sredstva za preprečevanje škode v letih 2000-2005.....	55
Preglednica št. 13: Izplačana škoda v letu 2000/2001	57
Preglednica št. 14: Izplačana škoda v letu 2001	57
Preglednica št. 15: Izplačana škoda v letu 2002.....	58
Preglednica št. 16: Izplačana škoda v letu 2003.....	58
Preglednica št. 17: Izplačana škoda v letu 2004.....	58
Preglednica št. 18: Izplačana škoda v letu 2005.....	58
Preglednica št. 19: Izplačana škoda v letih 2000-2005	59

KAZALO SLIK

Slika št. 1: Merjasca v snegu	5
Slika št. 2: Stopinja divjega prašiča v snegu	6
Slika št. 3: Odrasel merjasec	8
Slika št. 4: Mladički takoj po skotitvi	11
Slika št. 5: Merjasec v zimski dlaki.....	13
Slika št. 6: Razrita gozdna tla.....	15
Slika št. 7: Divji prašič na ležišču	17
Slika št. 8: Kočevski Rog	24
Slika št. 9: Krmljenje divjih prašičev po revirjih	28
Slika št. 10: Divji prašiči na krmišču	29
Slika št. 11: Krmljenje v letih 2000-2005 v GL Medved.....	29
Slika št. 12: Kaluže in solnica	31
Slika št. 13: Odstrel divjih prašičev v letih 1951-2004	40
Slika št. 14: Odstrel v letih 1994-2004, po spolu in starosti	42
Slika št. 15: Merjaščevi čekani kot trofeja	44
Slika št. 16: Odstrel v letih 1994-2004 po revirjih.....	45
Slika št. 17: Uplenjeni divji prašiči v letih 1994-2004, glede na mesec uplenitve	46
Slika št. 18: Število izločenih divjih prašičev v letih 2001-2004 po kvadrantih.....	49
Slika št. 19: Lokacije krmišč in mrhovišč po kvadrantih	50
Slika št. 20: Razrita travna ruša na travniku.....	56
Slika št. 21: Izplačana škoda v letih 2000-2005	59
Slika št. 22: Vrste izplačane škode v letih 2000-2005	60
Slika št. 23: Odvisnost izplačane škode od količine pokrmjene koruze	61
Slika št. 24: Odvisnost izplačane škode od števila uplenjenih prašičev.....	62

KAZALO PRILOG

PRILOGA A – SATELITSKI POSNETEK GL MEDVED	
PRILOGA B – KARTA OBMOČJA RAZISKAVE	
PRILOGA C – MREŽA KVADRANTOV	
PRILOGA Č – MEJE GL MEDVED IN LOVSKIH DRUŽIN.....	

1 UVOD

Divji prašič je ena od najbolj zanimivih lovnih vrst živali pri nas, je pa tudi žival, ki povzroča največ škode. Zaradi izredne prilagodljivosti se njegova številčnost povečuje pri nas in po vsej Evropi, kar je zelo pomembno tako z vidika ohranjanja vrste kot z vidika lova.

V preteklosti je bila populacija divjega prašiča zaradi vpliva človeka skoraj v celoti iztrebljena. V tistem času je divji prašič veljal za škodljivo žival in so za poboj nudili celo denarne nagrade. Danes je divji prašič tretja najbolj pogosta divjad (za srnjadjo in jelenjadjo). Zaradi njegovega hitrega prilagajanja razmeram v okolju ter dejstva, da praktično nima konkurentov, populacija iz leta v leto narašča, tako v GL Medved kot tudi drugod po Sloveniji. Vzporedno z naraščanjem populacije pa posledično narašča tudi obseg škode na kmetijskih površinah.

GL Medved zajema vzhodni del slovenskega visokega krasa, ki ima 89-odstotno gozdnatost. Zaradi velike gozdnatosti nudi lovišče populaciji divjih prašičev dobre pogoje za bivanje. Zaradi opuščanja kmetijskih površin so na tem območju nastali ugodni prehranski in bivalni pogoji, tako za divje prašiče kot tudi za ostalo divjad.

Celovit pregled nad gospodarjenjem s populacijo divjega prašiča v preteklosti je osnova za dobro in učinkovito gospodarjenje v prihodnosti. V GL Medved takšen pregled gospodarjenja z divjim prašičem še ni bil opravljen, zato v tem delu podajamo podrobno analizo odstrela divjih prašičev, izgub, ter škod na kmetijskih površinah, in sicer za obdobje 1994-2004.

GL Medved je kot upravljalec lovišča neposredno odgovorno za gospodarjenje z divjadjo, pri tem pa morajo tudi drugi uporabniki prostora upoštevati potrebe divjadi. Pri uravnavanju populacije ali izboljševanju življenjskih razmer za divjad pa je komunikacija med loviščem in drugimi uporabniki prostora izrednega pomena.

Vsi podatki v diplomskem delu se nanašajo na revirje v prosti naravi.

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Celosten pregled nad gospodarjenjem s populacijo divjega prašiča v preteklosti je osnova za dobro in učinkovito ravnanje v prihodnosti. GL Medved še nima izdelanega pregleda gospodarjenja. Le-ta je tako izdelan v tej nalogi.

Na GL Medved vse letne podatke o gospodarjenju shranjujejo v arhivu lovišča. Dinamiko odstrela, analizo odstrela po spolu, starosti, telesni masi, strukturi pa obdelajo le za dobo pet let v lovskogospodarskih načrtih. To delo je torej sinteza in analiza zbranih podatkov o odstrelu.

2 CILJI

Glavni cilji naloge so prikazati dinamiko odstrela za obdobje 1951-2004, podrobno analizirati odstrel v letih 1994-2004 ter prikazati obseg škode na kmetijskih površinah v tabelarni in grafični obliki.

2.1 PRIKAZ UKREPOV PRI GOSPODARJENJU

Podrobno bomo prikazali krmljenje v letih 2000-2005 ter ga analizirali po količini krme in po revirjih. Analizirani so tudi podatki o vzdrževanju mokrišč in kaluž ter sadovnjakov.

2.2 PRIKAZ DINAMIKE ODSSTRELA ZA OBDOBJE 1951-2004

V delu je prikazana dinamika odstrela divjih prašičev v letih 1951-2004, pojasnili bomo tudi zakaj je prihajalo do velikih nihanj v odstrelu.

2.3 ANALIZA Odstrela 1994-2004

Za obdobje 1994-2004 bodo podani analiza odstrela po spolni ter starostni strukturi, odstrel merjascev in njihova trofejna vrednost, število izgub. Izvedena bo analiza odstrela po posameznih revirjih ter odstrela po mesecih uplenitve.

2.3 ANALIZA POVZROČENE ŠKODE V LETIH 2000-2004

Škoda bo podrobno analizirana le za obdobje 2000-2004. Glede na vrsto škode bomo škodo analizirali po obsegu ter po letu nastanka. Podali bomo vrednosti izplačil ter predstavili ukrepe za njihovo preprečevanje.

3 ZGODOVINA DIVJEGA PRAŠIČA V SLOVENIJI

Avstrijska vladarica Marija Terezija je leta 1770 podpisala odredbo o obveznem pokončevanju divjih prašičev, kar je povzročilo, da je divji prašič v Sloveniji praktično izginil.

Tudi v lovskem patentu leta 1849 in ministrialni odredbi iz leta 1852 je bilo zapisano, da lahko divjega prašiča pobija kdorkoli in ob vsakem letnem času, tako kot je veljalo za zveri.

Tudi v skrbno vodeni kroniki Auerspergovega posestva na Kočevskem ni prikazan nikakršen odstrel divjih prašičev, vse do leta 1918 (Adamič,1973).

Leta 1913 je graščak na Ruprečvrhu, Herman Goriany, na svojem posestvu Radoha na Gorjancih postavil malo oboro, kamor je izpustil svinjo s štirimi mladiči. Prašiče je v Slovenijo pripeljal iz Ulma. Stara svinja je kmalu ušla iz obore in se pridružila merjascu, ki je na Gorjance verjetno prišel iz Hrvaške. Svinja je že spomladi leta 1914 povrgla devet mladičev, ti pa so takoj pričeli delati škodo na poljih. Leta 1915 so iz obore pobegnili še ostali prašiči. Tako lahko leto 1913 upravičeno štejemo za začetek zgodovine današnje populacije divjega prašiča v Sloveniji.

Med prvo svetovno vojno so se divji prašiči najprej razširili na Kočevsko, nato pa še naprej po Sloveniji. Leta 1918 je Auerspergov gozdar Ignacij Černe na Strmcu v bližini Jasnice pri Kočevju uplenil 64 kg težko svinjo, kar je prvi uradni podatek o odstrelu divjega prašiča. Leta 1920 pa jih je bilo v Sloveniji uplenjenih že sedem.

Populacija divjih prašičev se je hitro množila, posledično se je večala tudi škoda na poljih. Tako sta bila leta 1935 sprejeta predpis o odrejanju pogonov na divje prašiče in volkove ter predpis o višini in izplačevanju nagrad za pokončevanje divjih prašičev in zveri.

Med drugo svetovno vojno se je število živali močno povečalo. Prašiče so začeli loviti v vseh letnih časih.

Zaradi hitrega naraščanja populacije je prišlo tudi do pojavljanja svinjske kuge v različnih predelih Slovenije. Značilno za svinjsko kugo je, da navadno izbruhne v okolju kjer je preveč živali.

Eden od razlogov za naraščanje populacije je bilo tudi odseljevanje prebivalstva in zaraščanje kmetijskih površin na Kočevskem, v Beli krajini, na Notranjskem ter Primorskem.

V šestdesetih letih so na Kočevskem uredili dve obori, namenjeni intenzivni vzreji divjadi. Na prostem pa so organizirali intenzivne love in odlove prašičev, kar je nekoliko upočasnilo širjenje divjih prašičev.

Leta 1973 pa je občni zbor Lavske zveze Slovenije sprejel sklep, ki je divjemu prašiču določil lovno dobo od 15.7. do 31.1. Odstrel vodečih svinj ni bil dovoljen. Ta sklep je bil eden prvih ukrepov za dobro gospodarjenje s populacijo divjega prašiča (Adamič,1973).

4 BIOLOGIJA DIVJEGA PRAŠIČA (*SUS SCROFA* L.)

4.1 TELESNI OPIS

Za divjega prašiča je najbolj značilna njegova poraslost z ščetinami, ki so po hrbtu malo daljše. Njegovo telo je v primerjavi z domačim prašičem ožje, vitkejšje, višje, z izrazito klinasto obliko glave in pokončnimi ušesi. Telesne značilnosti so še posebej vidne poleti, ko so živali v poletni dlaki. Poleti so ščetine krajše in redkejšje in imamo občutek, da je telo bolj vitko. Rep divjega prašiča je raven, viseč, na koncu je poraščen z daljšimi ščetinami.

Plečna višina pri svinjah doseže do 80 cm, pri merjascih celo do 1,10 m, odvisno od geografskih podvrst (Krže, 1982).

Glava divjega prašiča je klinaste oblike zaradi dolgega rilca. Ta je izredno ojačan in prašiču služi pri iskanju hrane, omogoča mu globinsko ali površinsko ritje. Merjaščeva posebnost so tudi močno razviti podočniki, tako imenovani čekani, ki so zelo nevarno orožje, bodisi za druge merjasce ali pa za lovske pse.

Slika št. 1: Merjasca v snegu

Divji prašič ima dolge in vitke noge, na vsaki pa ima parklje. Prva dva parklja sta dobro razvita, zadnja dva pa sta zakrnela (krna prsta). V snegu ali mehkih tleh pušča divji prašič tudi sled krnih prstov, zato sledi divjega prašiča ni mogoče zamenjati s sledjo jelenjadi.

Slika št. 2: Stopinja divjega prašiča v snegu

Barva dlake pri divjem prašiču je poleti siva, pozimi pa rjava ali črna. Pogoste so tudi kombinacije vseh treh barv. Zaradi večjih in gostejših ščetin je prašič pozimi temnejše barve, poleti pa je bolj svetel. Znano je, da je na vzhodu barva divjih prašičev svetlejša kot na zahodu (Krže, 1982).

4.1.1 Čutila

Od čutil ima divji prašič najbolj razvit voh, kar je zanj še posebej pomembno pri iskanju hrane z ritjem po gozdnih tleh, iskanju želoda, žira, kostanja, gomoljev, žuželk, mišjih gnezd ali pa pri iskanju krompirja ali koruze na njivi. Verjetno divji prašič z vohom tudi ločuje boljše

grizljaje od slabših (Krže, 1982). S pomočjo voha divji prašič največkrat zazna nevarnost in se odmakne v zanj bolj varne predele.

Naslednji najbolj razvit čut je pri divjem prašiču sluh. Značilno za divjega prašiča je, da šume ne samo spremlja, ampak jih tudi vrednoti. To močno vpliva na njegovo obnašanje (Krže, 1982).

Najslabše izmed čutil pa imajo divji prašiči razvit vid. Kot ostala parkljasta divjad so tudi divji prašiči slepi za barve, čeprav za to še ni dokazov. Verjetno je, da v očesu divjega prašiča ne nastane optično ostra slika (Krže, 1982)

4.1.2 Prebavila

Želodec divjega prašiča je enodelen in ima obliko vreče, ki se zožuje proti črevesu. Iz želodca teče dolgo tanko črevo, ki se nadaljuje v debelo črevo. Le to je obdano z maščobo in se konča z zadnjično odprtino.

Zmogljivost želodca je zelo velika in zato lahko divji prašiči pojedjo zelo velike količine hrane. To se odraža v hitrem naraščanju njihove telesne mase in kopičenju zalog, ki jih potrebujejo zlasti v hudih zimskih časih.

4.1.3 Zobovje divjega prašiča

Divji prašič ima močno zobovje, tipično za vsejeda in skupaj šteje 44 zob. Mlečnih zob pa je samo 28. V vsaki polovici spodnje čeljusti ima 11 zob, in sicer 3 sekalce, 1 podočnik, 4 predmeljake in 3 meljake (skupaj spodaj 22 zob). V zgornji čeljusti pa ima na vsaki strani po 3 sekalce, 1 podočnik, 4 predmeljake in 3 meljake.

Podočniki, tako imenovani čekani, so še posebej razviti pri merjascu. Zgornji, imenovani brusilci, so zaviti navzven in navzgor, spodnji (čekani) pa rastejo navzgor in nazaj in se popolnoma prilegajo brusilcem.

Pri divjem prašiču rastejo čekani celo življenje, z medsebojnim brušenjem pa se preprečuje njihova nekontrolirana rast. Ena tretjina dolžine čekanov raste izven čeljusti, medtem ko sta dve tretjini dolžine čekanov znotraj čeljusti.

Pri morebitni poškodbi brusilcev začnejo spodnji čekani nekontrolirano rasti in zato pride posledično kasneje do delnega odloma spodnjega čekana. Odlomi čekanov so najbolj pogosti pri spopadih merjascev med parjenjem. Zaradi dolžine in ostrine so čekani lahko merjaščevo nevarno orožje. Merjaščevi čekani so trofeja, ki je med lovci še posebno cenjena.

Slika št. 3: Odrasel merjasec

Nasprotno kot merjasci pa imajo svinje slabše razvite podočnike (čekane); le-ti so pri njih manjši in krajši ter rastejo samo določen čas. Kasneje pa se z obrabljanjem manjšajo.

4.2 PARJENJE DIVJEGA PRAŠIČA (BUKANJE)

Začetek parjenja (bukanja) je izrazito odvisen od prehranskih razmer. V novembru, decembru ter začetku januarja se oplodi velika večina svinj. Višek bukanja je nekje od konca novembra do začetka januarja, največ svinj pa je oplojenih v mesecu decembru. Najprej se pričnejo bukati stare svinje, malo pozneje srednje stare, na koncu se bukajo še mlade svinje. Ponekod

se ob ugodnih prehranskih razmerah bukajo tudi lanščakinje in ozimke. To je posebej dobro vidno pozneje, ko so mladički oziroma posamezna legla različnih velikosti.

Paritveno obdobje posamezne svinje traja v povprečju 21-23 dni, medtem ko oploditvena sposobnost traja samo dva dni. Če svinja v prvem bukanju ni bila oplojena, se prične ponovno goniti čez približno tri tedne. To je eden od vzrokov za razmeroma dolgo obdobje bukanja (Henry, 1968).

Za bukajočo svinjo je značilno nemirno in živahno obnašanje. Spolovilo ji nabrekne in je zelo prekrvavljeno. Zelo pogosto se drgne ob drevje, z obočesnim delom glave.

Tudi merjasci se drgnejo ob drevje in ta mesta debel mažejo s slino in z izločkom podočesnih žlez. S takšnim vedenjem označujejo svoj paritveni teritorij.

Merjasci se v času bukanja ne prehranjujejo veliko, ali se celo sploh ne. Posledično močno shujšajo in lahko izgubijo tudi nekaj deset kilogramov telesne mase.

V času bukanja je slišati glasno kruljenje spopadajočih se merjascev, ki se močno slinijo, ob tem pa neprestano tolčejo s čekani. Kadar merjasci zasledujejo svinje, jih z rilcem mažejo s svojo slino po bokih in po hrbtu.

Spopadi merjascev za bukajoče se svinje so zelo izraziti zlasti na krmiščih, kamor prihaja več živali ali tropov. Kadar se merjasca spopadeta, se suvata v pleča in pogosto pride tudi do poškodb zaradi izredno ostrih čekanov. V času bukanja pogosto pride tudi do odlomov čekanov.

Merjasec ovohava svinjam spolovilo in tako ugotavlja, katera je godna za zaskok. Ko najde takšno svinjo, se prične predigra. Merjasec svinjo rahlo suva v pleča, vrat in glavo, ona pa steče nekaj metrov in se ustavi. Merjasec se s prednjima nogama povzpne nanjo. Pogosto se tudi ljubkujeta in grizeta po uhljih. Svinja med zaskokom stoji trdno, rep ima postrani in povzdignjen. Zaskok traja nekaj minut, potem pa merjasec odide iskat drugo svinjo.

Ponavadi imajo glavno vlogo pri oplojevanju svinj telesno zreli merjasci; zaradi velike telesne razlike v velikosti pa ne morejo oploditi tudi veliko manjših ozimk. To potem opravijo mlajši merjasci.

Praviloma dosežejo divji prašiči spolno zrelost v drugem letu življenja, zaradi obilice hrane in dobre telesne razvitosti pa lahko tudi prej.

V GL Medved ozimke navadno niso oplojene, do oploditve lanščakinj pa prihaja pogosteje.

4.3 LEGLO (GNEZDO)

Brejost pri divjih prašičih traja 112-120 dni (Mohr, 1960), Henry (1968) pa navaja 115,2 dni +2,3 dni. Ekstremne vrednosti leže med 108 in 120 dnevi. Ljudsko izročilo pa pravi, da traja brejost 3 mesece, 3 tedne in 3 dni, to je 114-117 dni.

Svinja nekaj dni pred poleanjem zapusti trop in si napravi gnezdo iz vejevja, suhe trave, listja, praproti ter podlanke.

Svinja običajno poleže stoje, pri tem močno izboči hrbet in odmakne rep. Lahko poleže tudi tako, da leži na boku. Porod lahko traja tudi več ur. Pujski takoj po rojstvu pričnejo sesati mleko. Mladiči ob rojstvu tehtajo 750-1200 g (Krže, 1982).

Pujski so že na začetku odlakani, s pisano varovalno barvo, ter takoj po rojstvu spregledajo. V mokrem in hladnem vremenu ostane svinja v gnezdu tudi nekaj tednov, v toplem in suhem vremenu pa pelje mladiče ven že nekaj dni po rojstvu. V GL Medved polegajo svinje navadno v mesecu aprilu.

Slika št. 4: Mladički takoj po skotitvi

Svinja ima pet parov seskov, običajno pa so aktivni le štirje pari. Pri svinji se razvije toliko seskov, kolikor ima mladičev. Sesek, ki v dvanajstih urah po porodu zaradi izgube mladiča ni sesan, se posuši. V prvih dneh svinje dojijo zelo pogosto, skoraj vsako uro. Ležejo na bok in med dojenjem krulijo. Pogosto dojijo tudi na krmiščih.

Ko so pujski stari nekaj dni, se pri njih lahko že opazi njihova borbenost v medsebojnih dvobojih s suvanjem in povzpenjanjem na sovrstnike (prvi spolni gibi); (Krže,1982). Svinja pujske pokliče k sebi ali k dojenju z posebnim oglašanjem - kruljenjem. Ko so pujski lačni ali jih zebe, začno cviliti in prositi za hrano. Svinja se s pujski sprva sporazumeva le z vonjem. Pujski spoznajo svojo mater z ovohavanjem njenih nog, na katerih ima posebne karpalne žleze. Kasneje pa pri medsebojnem sporazumevanju pričnejo uporabljati tudi vid in predvsem sluh. Na opozorilni znak svinje se pujski pritajijo, pri tem jim je v veliko pomoč njihova varovalna barva. Po dveh tednih pujski že pričnejo počasi sami iskati hrano. Poleg tega še vedno sesajo, vse do starosti tri do štiri mesece.

Divja svinja je ena izmed najbolj ljubečih in skrbnih mater, v skrbi za svoj zarod pa je lahko tudi napadalna.

4.4 ODLAKANOST IN BARVA

Pri divjem prašiču ločimo tri vrste dlake (Krže, 1982):

- tipalne ščetine na nekaterih delih glave,
- nadlanko ali ščetine,
- podlanko.

Barva divjega prašiča je odvisna predvsem od nadlanke. Ta je na različnih delih telesa različna. To je odvisno od spola, starosti, letnega časa in življenjskega prostora. Posamezna ščetina je na koncu razcepljena na 3-7 delov. Zgornja tretjina ščetine je svetlejša. Posebno dolge ščetine, tudi do 30 cm, imajo na repu, njihova menjava pa ni odvisna od letnega časa.

Približno 1-2 tedna pred porodom je zarodek že povsem odlakan in to značilno pisano, kot je po rojstvu. Mladiči so značilno pisani približno 3-4 mesece, oktobra po zimskem prebarvanju pa mladeniška pisanost povsem izgine. Pri mladeniškem zimskem prebarvanju pri ozimcih prevladujejo rjavorumeni barvni odtenki.

Divji prašiči so v zimski dlaki 7 mesecev, to je od oktobra pa do konca aprila. V poletni pa so le dva meseca, to je od srede julija do srede septembra.

Slika št. 5: Merjasec v zimski dlaki

Temeljna dlaka odraslih divjih prašičev je svetlo do temnorjava (34 %), siva do svetlosiva (33 %), temnosiva do črna (26 %), ali svetlorjava (5 %); (Briederman,1978, cit. po Krže, 1982).

V poletni dlaki so mlajše živali rjavkaste barve, nekaj pa jih je tudi temnejših, medtem ko so starejše živali praviloma sive.

Vedeti pa je treba, da barva ščetin in s tem obarvanost živali ne more biti odločilen znak za presojo starosti, izjema so le mladiči.

4.5 PREHRANA

Divji prašič je izrazit omnivor (vsejed), zato je njegov jedilnik zelo pester. Hrani se z gozdnimi sadeži, semeni, mišmi, insekti, plazilci, koreninicami, gomolji ter tudi s kadavri poginulih živali. Velja za koristno žival pri ohranjanju biološkega ravnotežja.

Divji prašič je žival, ki se izredno hitro prilagaja, zato ima v okolju zelo malo konkurentov. Ima tudi izjemno sposobnost pridobivanja hrane iz tal. Tu najde deževnike, insekte, miši, energetsko bogate korene in gomolje, kar je še posebej pomembno v zimskem času, ko je nadzemna vegetacija revna po hranilni vrednosti, podzemni organi rastlin pa so v tem času bogati z rezervnimi snovmi.

Divji prašiči pogosto povzročajo škodo na poljih, kjer jim še posebno prijeta mlečno žito in krompir.

Velik delež rastlinske hrane je za divje prašiče velikega pomena, saj jim močno zobovje in velika sposobnost želodca omogočata dobro izkoriščanje tudi bolj trdih rastlin in semen.

V različnih letnih časih jedo divji prašiči različne vrste hrane. To je odvisno predvsem od hrane, ki jo imajo v gozdu na razpolago. Tako jeseni in pozimi jedo sadje, razna semena in popke ter poginule živali. Ob koncu zime in zlasti spomladi jedo travo in zelišča, miši, insekte, poleti ter jeseni pa tudi poljščine ter okopanine.

Število rastlin se v prehrani divjega prašiča od zahoda proti vzhodu zmanjšuje. Prav tako se v njegovi prehrani od zahoda proti vzhodu in od juga proti severu zmanjšuje število živalskih vrst (Genov, 1981, cit. po Krže, 1982).

Najbolj priljubljena naravna hrana divjega prašiča sta želod in kostanj, njima dajejo prednost pred ostalo hrano. Še posebej je to opazno jeseni v času obroda, ko se zmanjšajo obiski divjih prašičev na krmiščih. Jeseni, ko začne odpadati kostanj in želod, se divji prašiči večinoma pasejo pod drevesi in pobirajo plodove. S sluhom natančno zaznajo mesto, kamor je padel želod, ter ga spretno oluščijo. Plod domačega kostanja pa prežvečijo in lupino izpljunejo.

Divji prašič pri ritju v gozdu ali na travnikih in njivah požre velike količine škodljivih žuželk v različnih razvojnih stopnjah. To nam pove, da je eden od pomembnih preprečevalnih dejavnikov ob prenamnožitvah škodljivih žuželk.

Mrhovišč divji prašiči ne obiskujejo samo zaradi koruze, ampak tudi zaradi mrhovine, ki se polaga medvedom. Z mrhovino si pridobijo velik delež potrebnih beljakovin.

Divji prašiči najbolj vplivajo na naravno okolje z ritjem. Z globinskim ritjem do 30 cm se povečata zračnost in vlažnost gozdnih tal in se pospešuje humifikacija. Ritje ima velik pomen tudi za razvoj vegetacije, saj se pri tem mešajo plasti nastilja in surovega humusa. To je eden izmed pogojev za uspešno nasemenitev različnih rastlinskih vrst. Z ritjem pridejo nekatera semena v razmere, ki pospešujejo klitje.

Slika št. 6: Razrita gozdna tla

4.5.1 Vplivi prehranjevanja v gozdu

Koristni vplivi (Krže, 1982):

- uživanje raznih škodljivih žuželk,
- uživanje miši in mišjih gnezd,
- uničevanje nadzemnih in podzemnih delov tistih rastlin, ki ovirajo naravno pomlajevanje,
- mešanje površinskih plasti zemlje, s tem pa izboljševanje kvalitete tal in možnosti naravnega pomlajevanja.

Škodljivi vplivi (Krže, 1982):

- uživanje želoda in žira, ter zmanjšanje količine semen,
- škode na posajenem želodu in žiru,
- poškodbe in ruvanje mladih rastlin,
- pospeševanje glivičnih obolenj zaradi poškodb pri ritju,
- uživanje deževnikov in drugih koristnih živali.

4.6 RAZMNOŽEVANJE

Značilnost divjih prašičev je zelo visok letni prirastek, ki pa je močno podvržen letnim nihanjem. Število pujskov v gnezdu je odvisno od letnih ekoloških razmer.

Po dobrih obrodih plodonosnega drevja, kadar bukev, hrast ali kostanj obilno rodijo, je tudi prirastek pri divjih prašičih večji.

Odrasla svinja, starejša od treh let, normalno poleže 6 do 8 pujskov, dveletna svinja poleže 3 do 6 pujskov, lanščakinja pa 1 do 4 pujske. Število mladičev je v veliki meri odvisno od prehranskih razmer in telesne razvitosti svinje (Krže, 1982).

Izgube med mladiči so lahko v prvih tednih življenja velike, predvsem zaradi vremenskih vplivov, kot sta vlaga in mraz, pa tudi zveri. Mladiči so zelo občutljivi na hladno in vlažno vreme, nasprotno pa so v dobrih vremenskih razmerah izgube zelo majhne.

4.7 ODNOSI Z DRUGIMI VRSTAMI DIVJADI

Divji prašiči navadno živijo v dobrih odnosih z drugimi vrstami divjadi. Nasprotno pa se njim ostala divjad raje umika in podreja.

Na mrhoviščih se divji prašiči pogosto srečajo z medvedi. Pred medvedko z mladiči, pred starimi in srednje starimi medvedi se divji prašiči navadno umaknejo, čeprav so tudi izjeme. Vodeča svinja lahko prežene celo mlajšega medveda in se mora le-ta na koncu umakniti, verjetno zaradi svoje neizkušenosti.

Jelenjad se navadno ne zmeni za divje prašiče. Na krmišču jelenjad postane nemirna, ko zasliši glasno prihajanje divjih prašičev. Kasneje se te živali na krmišču nemoteno prehranjujejo in se med seboj ne spopadajo in preganjajo.

Srnjad ob srečanju z divjimi prašiči največkrat odskoči in zbeži. Od divjih prašičev so ogroženi le srnji mladiči v prvih dneh življenja, saj takrat lahko hitro postanejo njihov plen. Prav tako lahko prašiči pospravijo mladega zajčka ali gnezdo miši; povzročajo tudi škodo na fazanjih in jerebičjih gnezdih ter na gnezdih divjega petelina in ruševca.

4.8 OBNAŠANJE DIVJIH PRAŠIČEV

Divji prašič je zelo oprezna in plaha žival s stalno napetimi čutili, s katerimi zazna nevarnost.

Slika št. 7: Divji prašič na ležišču

Le v izjemnih razmerah lahko reagira tudi napadalno. Zlasti nevaren je lahko obstreljen merjasec, ki napade zasledovalce in pri tem z ostrimi čekani povzroči hude telesne poškodbe.

Vendar so ti primeri zelo redki. Znano je, da je divji prašič zelo nevaren lovskim psom, zlasti preostri ali neizkušeni psi lahko postanejo njegove žrtve.

Napadalna je lahko svinja z mladiči, ki napade vsakogar, ki ogroža njen naraščaj. Najnevarnejše je, če se približamo gnezd, v katerem so pujski, zlasti v prvih dneh po skotitvi.

Divji prašič velja za plaho žival, ki ob srečanju s človekom zbeži ali pa zaradi dobro razvitih čutil zbeži, še preden ga opazimo.

4.9 BOLEZNI

Divji prašiči so zelo vzdržljive živali, saj si zelo hitro pozdravijo razne poškodbe in niso posebno podvrženi boleznim, vendar pa so dovzetni za dve bolezni. To sta klasična prašičja kuga in trihineloz.

Klasična prašičja kuga je bolezen, ki lahko uniči cele populacije divjih prašičev ali povzroči velike izgube. Prašičja kuga je virusna bolezen. Živali se lahko okužijo od že obolelih živali, z okuženo hrano, prašičjimi iztrebki, odpadki zaklanih živali ... Bolezen se izrazi najprej v obnašanju. Obolele živali se ločijo od tropa, gibljejo se tudi podnevi, zgubijo strah pred človekom, intenzivno iščejo vodo, njihovo gibanje je opletajoče, povračajo, kašljajo, hujšajo, njihovi iztrebki pa so pomešani s krvjo (Valentinčič, 1981).

Odločilen dejavnik pri pojavu in širjenju prašičje kuge je številčnost populacije. Ukrepi po morebitnem izbruhu so neučinkoviti, edini ukrep je odstrel bolnih živali in zmanjšanje populacije.

V GL Medved še nikoli ni bilo primera okužbe s klasično prašičjo kugo. V letih 2001 in 2002 se je na območju lovišča ugotavljala prisotnost protiteles klasične prašičje kuge. Pri nekaj živalih so prisotnost protiteles tudi ugotovili.

Trihineloz je bolezen, ki jo povzroča zajedalec *Trichinella spiralis*. Prištevamo jo k zoonozam, skupini bolezni, ki se prenašajo tudi na ljudi in so zato še posebej nevarne.

Ličinke prodrejo iz črevesja divjadi v njihovo mišičnino, se tam razvijajo in čakajo, da jih požre druga žival ali človek. Ličinke v mišičnini povzročajo živali hude bolečine po vsem telesu, kar je opazno pri gibanju.

Bolezen je lahko smrtno nevarna tudi za ljudi, če uživajo meso okužene živali surovo oziroma če meso ni ustrezno termično obdelano (Valentinčič, 1981).

Trihinelozo lahko prenašajo tudi mesojede živali, kot sta volk in lisica, ter vsejedi medved. Zaradi nevarnosti prenosa bolezni na človeka je potrebno meso divjega prašiča ali meso medveda pregledati na trihinelozo.

V GL Medved se vse uplenjene divje prašiče, volkove in medvede ustrezno veterinarsko pregleda. Do sedaj so odkrili okužbo s to nevarno boleznijo samo pri medvedu, uplenjenem v Veliki gori, 13.03.1995.

Divji prašiči lahko zbolijo še za jetrnim metljajem, pljučnimi črvi, trakuljo, želodčnimi ali črevesnimi črvi, svinjskimi ušmi, garjami, steklino, slinavko, parkljevko, vraničnim prisadom ter tuberkulozo.

5 ZNAČILNOSTI GL MEDVED

5.1 ZGODOVINA GL MEDVED

Gojitveno lovišče »Rog« je ustanovila vlada LRS leta 1948. Spadalo je pod Upravo gojitvenih lovišč Slovenije. Leta 1974 se je preimenovalo v GL Medved in je delovalo v okviru Gozdnega gospodarstva Kočevje, vse do leta 1994, ko je prešlo pod okrilje Zavoda za gozdove Slovenije ter se leta 2005 preimenovalo v Lovišče s posebnim namenom Medved (Lovskogospodarski načrt, 2003-2007).

Obseg lovišča je bil določen s sporazumom o dodelitvi lovišča v upravljanje, sklenjenim med Izvršnim svetom SRS in TOZD GL Medved, številke 323-02/82-7-II/ dne 06.07.1982. S sporazumom so bile določene meje lovišča in obveznosti obeh podpisnikov (Lovskogospodarski načrt, 2003-2007).

Sklenjen je bil tudi družbeni dogovor o varstvu in gojitvi določenih vrst avtohtone divjadi (Uradni list SRS, št. 9/8), ki opredeljuje naloge in cilje GL Medved z vidika pomena in vloge v slovenskem prostoru.

5.2 POVRŠINA LOVIŠČA

GL Medved obsega 43 099 ha. Del lovišča v izmeri 2017 ha pa je ograjen v dve obori. Obori Smuka in Stari Log sta namenjeni intenzivni vzreji divjadi. Za obori sta izdelana tudi lovskogospodarski in gozdnogospodarski načrt enote Smuka-Stari log (2003-2012), v kateri je lovno-gospodarska funkcija poudarjena s prvo stopnjo. To je tudi glavni cilj postavitve obor. Na podlagi določil Zakona o gozdovih sta bili obori razglašeni za gozd s posebnim namenom z Odlokom o razglasitvi gozdov s posebnim namenom – obora Smuka in obora Stari log (Ur. l. RS št. 57/98, št. 061-1/95-20, Kočevje, dne 31.07.1998).

Preostalih 41 075 ha je bilo sprva razdeljenih v dvanajst lovskih revirjev, leta 2003 pa so bili zaradi organizacijskih razlogov ukinjeni revirji Log, Baza 20 in Velika Gora. Tako je sedaj celotna površina lovišča razdeljena na dve obori in devet lovskih revirjev, v katerih je zaposlen po en poklicni lovski čuvaj.

Preglednica št. 1: Površina lovišča

Površina	Ha (stara izmera)	Ha (nova izmera)
Lovna površina	40.967	40.779
Nelovna površina	33	303
Obora Stari log	1.017	1.013
Obora Smuka	1.007	1.004
Skupaj	43.024	43.099

5.3 OPIS MEJE LOVIŠČA

Opis meje lovišča Medved, prepisan iz Sporazuma o dodelitvi lovišča v upravljanje, št. 323-02/82-7-II/če, dne 6.7.1982.

5.3.1 Območje Kočevskega Roga

Izhodiščna točka je križišče cest, kjer se od ceste Kočevje – Brod na Kolpi odcepi gozdna cesta, ki pelje v Šahen;

- po omenjeni gozdni cesti čez koti 461 in 497 do ceste Kočevje-Koprivnik;
- po cesti proti Koprivniku do kote 522;
- po gozdni poti čez kote 595, 647, 627, 616, 682, 634 do Roške ceste pri 6. kilometrskem kamnu;
- po cesti proti Kočevju do 5. kilometrskega kamna;
- po gozdni poti pod kotami 473, 468 in 469 do ceste Kočevje – Dvor in od tod po cesti proti Dvoru do naselja Kleč;
- po gozdni poti čez koti 471 in 455 na Polomsko cesto ter po njej do kote 374;
- po gozdni poti čez koti 409 in 379 ter pod koto 450 na koto 387 ter dalje po kolovozu pod koto 473 na okrajno mejo med okrajema Ljubljana in Novo mesto;
- po okrajni meji do ceste Struge-Dvor in po cesti proti Dvoru, čez naselje Lašče, do zadnje serpentine pred vasjo Jama;
- po gozdni poti čez koto 285 do reke Krke na koti 177;
- po Krki do mostu v vasi Soteska;
- po cesti od Soteske proti Črnomlju čez naselja Loška vas, Podhosta, Obrh, Podturn, Poljane, Občice, Stare žage, Črmošnjice, Srednja vas, Brezje do križišča cest v Vrčicah;
- po cesti proti Koprivniku, čez naselje Kleč in Planina do kote 760 ("Sredgorska luža");

- po gozdni cesti čez vas Srednja Gora do kote 691;
- po gozdni poti pod koto 737, čez koto 716 in dalje pod koto 690 do naselja Ovčjak;
- po gozdni poti do naselja Draga na koto 627, dalje po gozdni poti čez koti 536 in 586 ter čez naselje Dolnja Bukova Gora na cesto Kočevje – Črnomelj na koti 628;
- po tej cesti čez naselji Nemška Loka, Brezovica, do vasi Kralji;
- po gozdni poti čez kote 574, 617 in 715 ter pod koto 829 do naselja Kozica, dalje po stezi, ki pelje v naselje Spodnji log;
- po gozdni poti čez kote 520, 784 in 749 na Verdrengarski hrib ("Marija pomagaj", kota 809) ter na koto 729;
- od tod pa v ravni črti na križišče cest Rajndol - Muha vas in Rajndol – Verdreng ter po cesti proti Muha vasi do kote 556;
- v liniji po grebenih čez kote 634, 652, 607, 551, 644 ("Pevska gorica"), 574, 617, 657, 692, 754 ("Škorten"), 717 vse do ceste Kočevje – Brod na Kolpi na koti 584 kjer meja to cesto prečka;
- po stari cesti in gozdni vlaki čez koto 730 ("Burger breg") in dalje po gozdni poti pod kotami 841, 862, 854 ter čez koto 839 na Suhi Studenec;
- od tod dalje čez kote 768 in 790 do gozdne ceste, ki pelje v Jelendol in po njej čez koto 850 na koto 851;
- po gozdni vlaki na jahalno stezo in po njej čez kote 912, 895, 885, 882, 883, 881;
- v ravni liniji na cesto Kočevje – Vršič na koto 881;
- odtod dalje po po cesti proti Kočevju čez koti 847 in 795 do turistične koč pri Jelenjem studencu ("Hirisonov studenec") in dalje po stezi in gozdni vlaki čez kote 859, 720, 532 in 459 do ceste Kočevje – Brod na Kolpi pri pokopališču v Dolgi vasi (kota 463);
- po imenovani cesti do izhodiščne točke v Dolgi vasi.

5.3.2 Območje Velike gore

Izhodiščna točka je križišče cest v naselju Draga;

- od tega križišča poteka meja po cesti do naselja Podpreska;
- po kolovozu čez koti 876 in 808 do ceste Hrib – Jelenov žleb in po cesti proti Jelenovemu žlebu do gozdne poti, ki pelje na vrh Mrtaloz;
- po tej gozdni poti čez Mrtaloz do Rudeževe preseke;

- po Rudeževi preseki do gozdne vlake in po njej čez Prevagil, mimo VOS-ovskih barak zopet na Rudeževo preseko in po njej do trase Ugarske žičnice;
- po tej trasi na vrh grebena in po njem do kote 1160;
- po grebenu zopet do Rudeževe preseke in po njej do Rudeževe ceste ter po tej cesti do kote 1008;
- po gozdni poti na cesto Grčarice – Jelenov žleb;
- po cesti proti Jelenovemu žlebu do gozdne preseke pod koto 822 in od tod po tej preseki med gozdnima oddelkoma 22 in 23 KGP Kočevje do ceste Glažuta – Medvedjak, ki jo prečka, in dalje po trasi žičnice do jahalne steze pri koti 1099;
- po jahalni stezi do meje gozdnih oddelkov 11 in 123 KGP Kočevje ter po njej do ceste Draga – Medvedjak na koto 860;
- po tej cesti dalje do izhodiščne točke na križišču cest v naselju Draga.

Meje lovišča so označene na terenu in se ujemajo z opisom v sporazumu.

5.4 TOPOGRAFSKI POLOŽAJ

Ena od glavnih značilnosti vseh revirjev je poraščenost z gozdom. Gozdnatost Kočevske je 89-odstotna, na predelih, kot je Kočevski Rog, pa celo 100-odstotna.

Za celotno območje je značilna redka naseljenost prebivalstva, saj je v povprečju v kočevski občini samo 22 ljudi na km², kar je daleč pod slovenskim povprečjem. Na redko naseljenost območja lovišča Medved so vplivale naravne danosti (kamnitost, malo vode, razgiban kraški svet) in potek zgodovine (vojna, požiganje vasi, izselitev kočevskih Nemcev).

Najobsežnejši del lovišča tvori Roški masiv, ki predstavlja orografsko zaokroženo enoto in se razprostira na nadmorski višini od 200 do 1100 m. Pretežni del z gozdom porasle, valovite kraške planote pa se nahaja na višini med 600 in 800 m nadmorske višine. Najvišji vrh je Rog z nadmorsko višino 1100 m, kar je najvišja točka GL Medved.

Slika št. 8: Kočevski Rog

5.5 LASTNIŠKO STANJE GL MEDVED

GL Medved leži na območju občin Kočevje, Novo mesto in Črnomelj. Velik del vseh površin je v lasti Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov Slovenije, nekaj pa jih je tudi v zasebni lasti. Na območju lovišča z gozdovi gospodarita OE Kočevje in OE Novo mesto.

Predel visokega krasa, na katerem leži GL Medved, predstavlja kot celota dokaj obsežno, ekološko zaokroženo območje, ki zaradi dobrih pogojev zagotavlja trajen obstoj avtohtone divjadi.

5.6 ORGANIZACIJSKA RAZDELITEV

Zaradi organizacijske porazdelitve del in njihovega izvajanja, lažjega izvajanja lova ter nadzora je GL Medved sedaj razdeljeno na devet lovskih revirjev in dve obori, Smuka in Stari log.

Preglednica št. 2: Površine revirjev

Šifra revirja	Revir	Površina
2	Fridrihštajn	3658,86 ha
4	Svetli potok	3568,52 ha
5	Bukova gora	3890,37 ha
6	Medvedji gozd	3427,55 ha
7	Rog	3299,26 ha
8	Grintovec	3156,89 ha
9	Pugled	3189,95 ha
10	Pogorelec	6722,96 ha
12	Gače	4962,31 ha
13	Obora Stari log	1064,55 ha
15	Obora Smuka	1002,47 ha

5.7 EKOLOŠKI OPIS

Mešanje morskih in celinskih vplivov je ena od glavnih značilnosti klime na območju LPN Medved. Z zahodnimi vetrovi prihajajo vlažne in toplejše zračne gmote, ki prinašajo večji del padavin. Za celinski vpliv pa je značilna manjša količina padavin, a večji temperaturni ekstremi. Prav zaradi tega mešanja vplivov so za Kočevsko značilne hitre spremembe, močne ohlavitve poleti ali pa otoplitve pozimi. Zaradi teh sprememb prihaja pogosto tudi do ranih ali kasnih mrazov. Kočevsko območje ima hladno podnebje z obilnimi padavinami.

Območje GL Medved leži med izohietama 1400 in 1200 mm padavin letno, temperatura pa je med izotermama 8 in 9 °C (Lovskogospodarski načrt 1998-2003). Višje ležeči predeli lovišča imajo na splošno hladnejšo in vlažnejšo klimo.

Na severnih pobočjih, kjer je večja relativna vlažnost in nižja temperatura se spomladi dolgo časa zadrži sneg, medtem ko so bolj topla južna pobočja s termofilno vegetacijo še posebej pomembna kot zimovališča za divjad.

Za divjad so še posebej pomembne količina snežnih padavin in ekstremne zimske temperature, zlasti če trajajo daljši čas. Razporeditev padavin ni stabilna niti glede na posamezne mesece niti glede na leta.

Geološko podlago tvorita dolomit in apnenec. Območje GL Medved je del visokega krasa z vsemi tipičnimi kraškimi pojavi. Na območju so površinsko najbolj zastopana rjava pokarbonatna tla ter razni tipi rendzin. (Lovskogospodarski načrt, 2003-2007).

Zaradi kraškega značaja je na območju lovišča izredno malo tekočih voda. Prisotne so samo reka Krka, Črmošnjica ter ponikalnica Rinža. Poleg omenjenih rek so za živali zelo pomembni studenci in kaluže ter izviri.

5.7.1 Površine kategorij rabe tal

Preglednica št. 3: Kategorije rabe tal

Zap. št.	Kategorije rabe tal	P (ha)	delež / kategorija	delež / skupno pov.
1	Gozd in ostale poraščene površine			
	jelovi gozdovi	19.557,2	51,0%	
	Hrastovo-bukovi gozdovi	6.519,1	17,0%	
	predgorski bukovi gozdovi	5.752,1	15,0%	
	gorski bukovi gozdovi	4.601,7	12,0%	
	gozdovi listavcev na silikatu	1.150,4	3,0%	
	ostalo	767,0	2,0%	
	Gozd skupaj	38.347,5	100,0%	89,0%
2	Kmetijska zemljišča	277,8	6,2%	0,6%
3	Zemljišča v zaraščanju (grmišča)	977,7	22,0%	2,3%
4	Pašniki	1.816,0	40,8%	4,2%
5	Travniki	1.168,5	26,3%	2,7%
6	Njive in vrtovi	157,8	3,5%	0,4%
7	Sadovnjaki	38,1	0,9%	0,1%
8	Odprta zemljišča (peskokopi)	0,4	0,01%	0,001%
8	Zamočvirjena zemljišča	1,5	0,03%	0,003%
9	Vode	10,9	0,2%	0,03%
	Kmetijska zemljišča skupaj	4.448,7	100,0%	10,3%
10	Naselja skupaj	303,1	100,0%	0,7%
	VSE SKUPAJ	43.099,3		100,0%

6 REZULTATI

6.1 GOSPODARJENJE Z DIVJIM PRAŠIČEM V GL MEDVED

6.1.1 Krmljenje divjega prašiča

Prostorska razporeditev populacije divjih prašičev v GL Medved ni enakomerna, saj je največja koncentracija prašičev na območju gozdov bukve in hrasta. V gozdovih jelke in smreke pa jih je manj.

Glavna namena krmljenja sta:

- ohranitev in zadrževanje prašičev v gozdu (preprečevalno krmljenje),
- lažji odstrel.

Na območju GL Medved je stalno založenih 24 krmišč za divje prašiče. To predstavlja eno krmišče na 1706 ha. Na nekaterih krmiščih se lov izvaja celo leto, medtem ko imajo nekatera krmišča poleti in jeseni le namen odvrčanja divjih prašičev od kmetijskih površin. Odvrčalna krmišča so običajno na robu gozdnega prostora. Poleg prašičev krmišča obiskujejo tudi medvedi in jazbeci, pozimi pa tudi srnjad.

Krmišča je potrebno dnevno zalagati s hrano. Dnevna količina hrane je odvisna od naravne ponudbe hrane, to je obroda hrasta in bukve ter od števila živali, ki obiskujejo krmišče.

Glavna hrana, s katero zalagajo krmišča, je koruza. Koruzo se v popoldanskih urah posipa po veliki površini, tako da pridejo do hrane vse živali in ne samo odrasle oziroma najmočnejše. Na nekaterih krmiščih v lovišču, zlasti na bolj oddaljenih, pa so postavljene tudi avtomatske krmilnice in krmilni valji, kar precej olajša delo lovskim čuvajem.

Krmljenje divjih prašičev v habitatih divjega petelina ni dovoljeno. Krmišča morajo biti oddaljena od rastišča divjega petelina najmanj 1 km.

V petih letih je bilo na območju lovišča za divje prašiče porabljene 284 500 kg koruze, kar je povprečno 56 900 kg na leto. Na vsakem krmišču pa se dnevno položi 5-10 kg koruze.

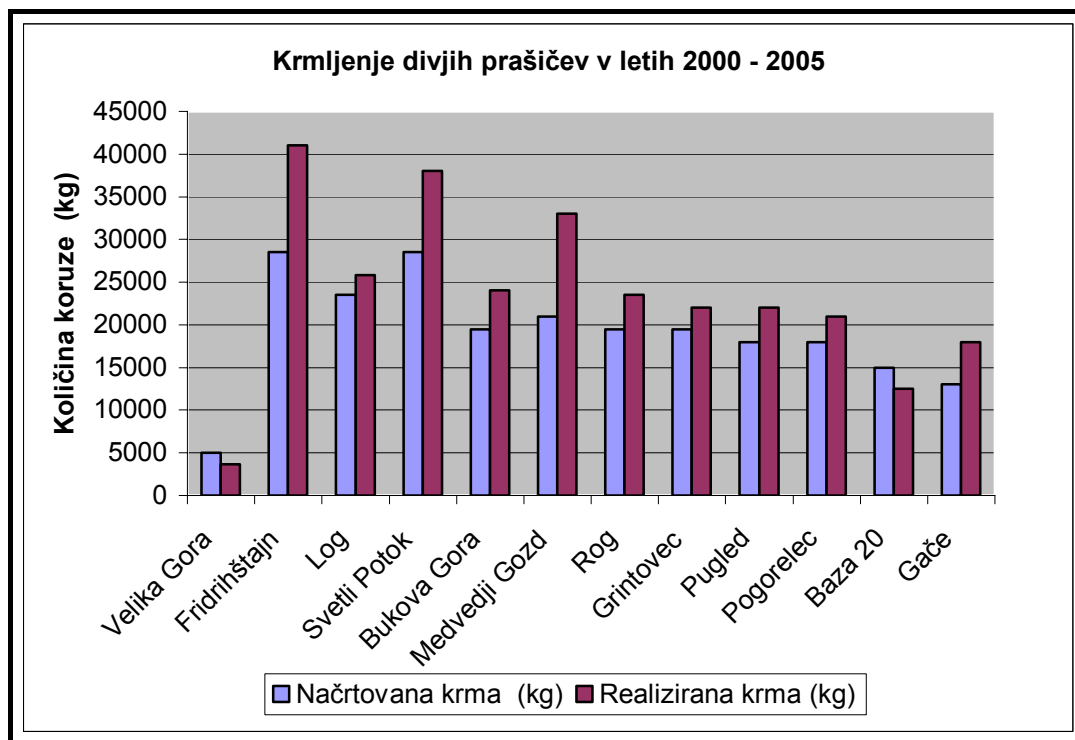
Krmljenje divjih prašičev s koruzo v GL Medved v letih 2000 – 2005

Preglednica št. 4: Krmljenje po revirjih

Revir	Načrtovana krma (kg)	Realizirana krma (kg)
Velika gora	5 000	3 700
Fridrihštajn	28 500	41 000
Log	23 500	25 800
Svetli potok	28 500	38 000
Bukova gora	19 500	24 000
Medvedji gozd	21 000	33 000
Rog	19 500	23 500
Grintovec	19 500	22 000
Pugled	18 000	22 000
Pogorelec	18 000	21 000
Baza 20	15 000	12 500
Gače	13 000	18 000
Skupaj	229 000	284 500

Opomba k preglednici št.4: Leta 2004 je bil ukinjen revir Log, leta 2005 pa revirja Velika gora in Baza 20. V revirju Velika gora ni bilo intenzivnega krmljenja zaradi rastišč divjih petelinov. Vsi podatki o pokrmljeni koruzi se nanašajo na revirje v prosti naravi.

Slika št. 9: Krmljenje divjih prašičev po revirjih

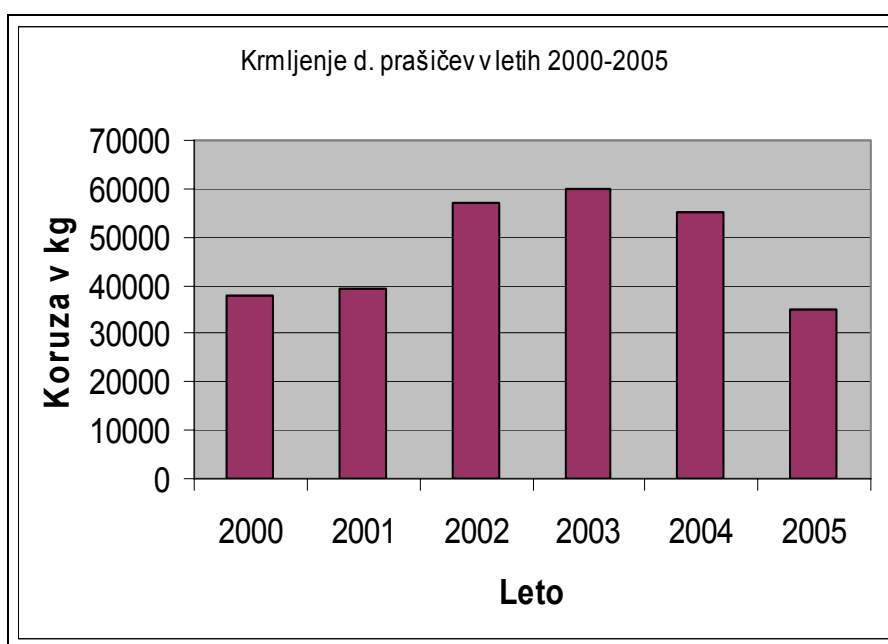

Zaradi bolj učinkovitega odvrčanja divjih prašičev od kmetijskih površin se vsako leto pokrmi več koruze, kot je predvideno v načrtu. Zato se veliko več koruze pokrmi v nižinskih revirjih, kjer je škoda največja.

Slika št. 10: Divji prašiči na krmišču

Slika št. 11: Krmljenje v letih 2000-2005 v GL Medved

Za prehrano divjega prašiča so zelo pomembni tudi pašniki in sadovnjaki v opuščenih kočevarskih vaseh. Pašnike se vzdržuje pred zaraščanjem s strojno košnjo, sadovnjake pa se kosi ter obrezuje drevje. Ohranjanje sadnega drevja v gozdu, zlasti v opuščenih kočevarskih vaseh bistveno pripomore k pestrosti jedilnika divjega prašiča. Divji prašiči prihajajo na pašo na pašnike, kjer zlasti v spomladanskih mesecih povzročajo veliko škode z ritjem travne ruše.

6.1.2 Vzdrževanje mokrišč in kaluž

Mokrišča in kaluže so zelo pomembna za divje prašiče, saj je kalužanje namenjeno odstranjevanju kožnih zajedalcev in muh ter komarjev. Kalužanje je najbolj pogosto poleti, ker jih mokra in blatna dlaka hladi v vročih poletnih dneh. Najraje imajo velike kaluže z redkim blatom, v katerih se valjajo tako, da si blato lahko nanesejo na vse dele telesa. Zraven kaluž pa imajo tudi čohališča. Največkrat se po kalužanju drgnejo ob drevesa, s tem pa označijo, svoj teritorij in odstranijo kožne zajedalce. Poleg tega, pa so kaluže poleg rek Krke in Rinže praktično edini vir vode na območju GL Medved. Njihovo vzdrževanje ima zares izreden pomen.

Divji prašiči občasno obiskujejo tudi solnice, ki so namenjene predvsem jelenjadi in srnjadi. Pomembna je tudi njihova redna založenost s kameno soljo.

Obseg vzdrževanja mokrišč in kaluž je prikazan v preglednici št. 5.

Preglednica št. 5: Vzdrževanje mokrišč in kaluž v letih 2000-2005

Revir	Načrtovano		Realizirano	
	Ha/št.	Ure	Ha/št.	Ure
Velika gora	32	56	28	44
Fridrihštajn	47	70	48	93
Log	40	80	32	41
Svetli potok	45	70	43	80
Bukova gora	51	100	51	114
Medvedji gozd	53	100	52	135
Rog	53	100	52	101
Grintovec	53	100	52	98
Pugled	42	50	34	56
Pogorelec	60	200	74	188
Baza 20	40	64	37	48
Gače	39	70	39	68
Skupaj	555	1060	542	1066

Slika št. 12: Kaluže in solnica

6.1.3 Načini lova na divje prašiče

Divji prašiči so edina parkljasta divjad, ki jo je dovoljeno loviti tudi ponoči. V GL Medved je takšen način lova pomemben, saj tako izpolnijo velik del načrtovanega odstrela. Ker so divji prašiči najbolj aktivni ponoči, je ta način lova eden najbolj uspešnih. Lov na čakanje se največkrat odvija na krmiščih, kamor se prašičem vsak dan polaga koruzo. V pomladanskih in poletnih mesecih pa lovci čakajo divje prašiče na prežah ob travnikih, kamor prihajajo na pašo in ritje, ali ob koruznih njivah, kamor se prihajajo prehranjevat.

Lov na čakanje, v mesečini prevladuje od septembra do marca in je v veliki meri odvisen od vremena. Ponoči zmanjšana vidljivost otežuje oceno starosti in spola prašičev ter s tem manjša možnosti pravilne izbire za odstrel.

Poleg lova na čakanje se v GL Medved poslužujejo v veliki meri tudi jesenskih in zimskih skupnih lovov. S skupnimi lovi opravijo velik del načrtovanega odstrela. Skupne love načrtujejo v obdobju po mesecu novembru, oziroma ko drevju že odpade vse listje in je vidljivost v gozdu večja. Najbolj uspešni skupni lovi so tisti z manjšim številom lovcev (strelcev) in gonjačev. Le-ti imajo s seboj tudi lovske pse, posebej šolane za divje prašiče.

Pri tako imenovanih pogonih se lovci (strelci) razporedijo na stojišča, gonjači pa z lovskimi psi poženejo določen del lovišča in divje prašiče preženejo proti lovcem na stojiščih. Psi preženejo živali iz goščav, ki so zaradi svoje neprehodnosti stalna stanišča divjih prašičev.

V GL Medved nekajkrat letno organizirajo več večjih skupnih lovov takrat, ko pridejo loviti domači ali tuji lovski gostje. Sam način lova je enak zgoraj opisanemu, le zaradi večje številčnosti lovcev se lovi na večjem območju. Poleg vsakega lovskega gosta stoji poklicni lovski čuvaj, ki skrbi za varnost in določi žival, ki je primerna za odstrel.

Na skupnih lovih je varnost udeležencev lova najbolj pomembna, zato so gonjači oblečeni v živobarvne telovnike in njim ni dovoljena uporaba orožja v pogonu. Strelci na stojiščih pa imajo zaradi boljše opaznosti na klobukih živobarvne trakove. Zaradi varnosti strelci ne smejo zapuščati svojega stojišča, dokler se lov ne konča in do njih ne pride lovovodja.

Če lov poteka blizu prometnice, je potrebno ob cesti postaviti opozorilne znake z napisom «Območje organiziranega lova!«.

Po končanem lovu se plen položi na že prej pripravljen prostor za pozdrav lovini. Tam ima lovovodja govor in s tem se uradni del lova konča.

Lov na zalaz, ki se izvaja tudi v mesečini, je eden od načinov lova, ki se ga v GL Medved poslužujejo zelo malo, predvsem zaradi majhne učinkovitosti.

Zaradi naraščanja nemira v gozdu je izvajanje lova vedno bolj oteženo.

6.1.4 Ocenjevanje starosti uplenjenih divjih prašičev

Ocenjevanje starosti uplenjenih divjih prašičev po zobovju je edini način za natančno oceno starosti. Nekoč so starost divjih prašičev ocenjevali predvsem po telesni masi, kar pa je napačno (Krže, 2003), saj so lahko pri enaki starosti velike razlike v telesni masi.

6.1.4.1 Starost ozimcev in lanščakov

Za določitev starosti ozimcev in lanščakov zadostuje pregled sekalcev spodnje čeljusti. Po obliki, velikosti in legi treh parov sekalcev lahko starost ozimca določimo na nekaj mesecev natančno.

V starosti 12-24 mesecev pri lanščakih poteka menjava mlečnih zob s stalnimi. Mlečni sekalci so klinaste oblike ter krajši in ožji kot stalni sekalci, ki so dletaste oblike, večji in močnejši.

Tako ozimca in lanščaka ločimo po sekalcih. Če ima divji prašič mlečne sekalce, je to ozimec, če pa so sekalci že stalni, je to lanščak.

6.1.4.2 Starost svinj

Pri večletnih svinjah lahko starost ocenimo z natančnostjo 2-3 let. Ocenjujemo s pomočjo čekanov. S starostjo se odprtina čekanov ob korenu zmanjšuje. Največji premer čekana pri mladih svinjah je ob korenski odprtini, s starostjo pa se pomika navzgor proti brusni ploskvi.

Starost večletnih svinj lahko ocenjujemo le po velikosti korenske odprtine in največjega premera čekana.

6.1.4.3 Starost merjascev

S starostjo se spreminjajo tudi merjaščevi čekani. Pri merjascu se za oceno starosti primerjata premer čekana pod brusno ploskvijo in premer nekaj nad korensko odprtino. Čekane se izmeri s pomočjo kljunastega merila.

Čekani mladih merjascev imajo veliko večji premer čekana ob korenski odprtini kot pod brusno ploskvijo. S starostjo pa se ta razlika zmanjšuje in pri starosti okrog 8 let se skoraj izenači (Krže, 2003).

Primerjava premerov čekana se imenuje Brandtov količnik. Čim starejši je merjasec, bolj se količnik približuje vrednosti 1,00.

6.1.5 Ocenjevanje divjih prašičev v naravi

Ocenjevanje divjih prašičev glede starosti in spola v prosti naravi je zelo težko, zato zahteva veliko znanja in izkušenj. Nepravilni odstreli pa se pojavljajo zaradi premajhne usposobljenosti lovcev.

V GL Medved največ divjih prašičev uplenijo lovski čuvaji sami, zato ne prihaja pogosto do nepravilnih odstrel. Predvsem zaradi dobre usposobljenosti in obilice izkušenj lahko lovski čuvaji tudi v slabih razmerah ocenijo starost in spol živali.

6.1.5.1 Ocenjevanje divjih prašičev po videzu glave

OZIMEC

- otroška oblika glave
- razmeroma velik rilec v primerjavi z glavo
- majhni uhlji, porasli z kratko dlako
- ščetine so rjavkasto rumene barve
- ni razlike med mladiči moškega in mladiči ženskega spola

LANŠČAK

- glava je že močnejša, vendar še mladostniška
- zaradi rasti čekanov je zgornja ustnica rahlo privzdignjena
- uhlji so kratko, gosto odlakani
- ščetine so še rahlo rjavkaste

MLAD MERJASEC

- kratka in močnejša glava, mladeniški videz je izginil
- zgornje ustnice so že močno privzdignjene
- konice čekanov so že dobro vidne
- ušesa so pokrita z kratkimi temnimi ščetinami

SREDNJE STAR MERJASEC

- močna in kratka glava
- čekani so dobro vidni
- močno telo z močnimi nogami
- uhlji z dolgimi ščetinami ob robovih

STAR, ZREL MERJASEC

- močna glava je zaradi močnega vratu videti krajša
- dobro vidni so močni čekani
- veliki uhlji so porasli s črnimi ščetinami
- dolžina glave predstavlja 1/3 dolžine telesa

LANŠČAKINJA

- glava je klinaste oblike in mladostnega videza
- zgornje ustnice niso privzdignjene, ampak so napete
- prevladuje rjavkasta barva ščetin

MLADA SVINJA

- glava je klinaste oblike, malo daljša
- mladostni videz izgineva

SREDNJE STARA SVINJA

- glava je klinaste oblike z dolgim rilcem
- zgornje ustnice so le rahlo privzdignjene

STARA SVINJA

- glava je klinaste oblike, dolga, z močnim rilcem
- hrbtni del rilca močno izbočen

6.1.5.2 Ocenjevanje divjih prašičev po telesu

OZIMEC

- glava je otroške oblike
- rumenorjava barva ščetin
- kratek, tenak rep, ki sega do sredine stegna
- kratke, temno odlakane noge
- opazen šop na spolovilu

LANŠČAK

- ozka, navidezno dolga glava
- telo je na visokih nogah, iztegnjenega videza
- rep sega do skločnega sklepa, s kratkim šopom ščetin na koncu

MLAD MERJASEC

- močnejša glava
- vidne so konice čekanov
- izbočen hrbet, od križa proti repu je rahlo padajoč, porasel z dolgimi ščetinami
- daljši in bujnejši rep
- šop dlak na spolovilu je dobro viden

SREDNJE STAR MERJASEC

- močna, izrazita glava z močnim rilcem in dobro vidnimi čekani
- prednji del hrbta je poraščen z dolgimi ščetinami
- telo je masivno in kratko, z močnimi nogami
- dolg in močan rep z velikim čopom, ki sega pod koleno
- spolovilo je močno poudarjeno

STAR MERJASEC

- velika, masivna glava, predstavlja 1/3 dolžine telesa
- dobro vidni močnejši čekani
- močan izbočen hrbet, ki pada proti križu
- močno krepko telo, z močnimi nogami
- velik rep z izrazitim čopom, ki sega pod skočni sklep
- šop dlak na spolovilu je izrazit

LANŠČAKINJA

- dolga, stegnjena klinasta glava
- vitko telo na dolgih nogah
- tanek rep brez čopa
- vime ni vidno

MLADA SVINJA

- stegnjena, klinasta glava
- uhlji so porasli z dolgimi ščetinami
- noge so močnejše
- na trebuhu je opazno vime z visečimi seski
- dolg in tanek rep brez čopa, sega do skočnega sklepa

SREDNJE STARA SVINJA

- močna, izrazito klinasta glava
- dolžina glave predstavlja 1/3 dolžine telesa
- močna, stegnjena in zaobljena postava
- močne noge
- daljši rep z dolgimi ščetinami
- vime je močno razvito in opazno po celi dolžini trebuha

STARA SVINJA

- izrazito dolga, klinasta glava
- zgornja ustnica je rahlo privzdignjena
- stegnjeno, močno telo
- veliko, rahlo povešeno vime
- rep je velik in dolg ter na koncu porasel z dolgimi ščetinami

6.1.6 Odstrel in ugotovljene izgube

6.1.6.1 Odstrel

Odstrel se v GL Medved izvaja v skladu z veljavnimi predpisi in lovskimi običaji. Večji del odstrela izvršijo poklicni lovci sami zaradi uravnavanja gostote in strukture, manjši del pa lovski gostje.

Če želijo izvajati lov z lovskimi gosti, so potrebni dobro poznavanje revirjev, dobra ureditev krmišč in dobro poznavanje divjadi. Vse to je naloga revirnega lovca, zato je pomembna tudi ustrezna kadrovska zasedba lovišča, da je kos vsem nalogam.

Cilj gospodarjenja z divjim prašičem v GL Medved je ohranitev primerne gostote, starostne in spolne strukture v populaciji ter maksimalen možen donos za lovišče (prihodki od divjačine in trofej).

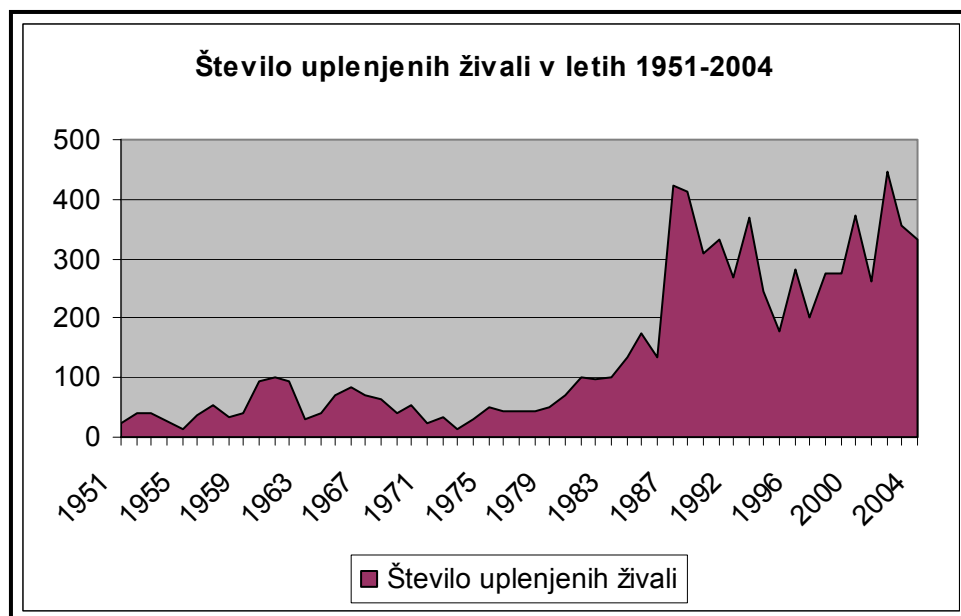
Odstrel divjih prašičev se določa kot triletno povprečje odstrela tako, da ne upošteva dejanskega prirastka v tekočem letu. Planirani odvzem je dovoljeno ob doseganju pravilne strukture presegati.

Smernice za varstvo in gojitev divjadi v Sloveniji določajo (Gojitvene smernice za varstvo in gojitev divjadi v Sloveniji, 1998):

- odstrel ozimcev (živali v prvem življenjskem letu) mora dosegati najmanj 60-odstotni delež
- odstrel lanščakov (živali v drugem življenjskem letu) mora dosegati najmanj 30-odstotni delež
- odstrel dve in večletnih prašičev pa lahko dosega največ 10-odstotni delež

Odstrel divjih prašičev v letih 1951-2004

Slika št. 13: Odstrel divjih prašičev v letih 1951-2004

Iz grafikona je razvidno, da odstrel divjih prašičev v GL Medved narašča. V obdobju 1951-2004 je bilo uplenjenih 7539 divjih prašičev. Od leta 1951 se je odstrel zvečal za 309 uplenjenih divjih prašičev. Leta 1951 so na območju lovišča uplenili samo 22 divjih prašičev, nato pa je odstrel močno naraščal in leta 1987 je bilo uplenjenih že 424 živali. Od leta 1987 pa vse do leta 2004 je glavni razlog za nihanje letnega odstrela v nihanju obroda hrasta in bukve zaradi vremenskih pogojev v času poleganja ter nekaterih milih zim, saj je takrat lov zaradi pomanjkanja snega otežen. V analizo odstrela so vključeni le revirji v prosti naravi, brez obor.

Preglednica št. 6: Odstrel divjih prašičev v obdobju 1951-2004, po posameznih letih

Leto	Število upl. prašičev
1951	22
1952	39
1953	40
1954	26
1955	15
1956	37
1957	55
1958	33
1959	40
1960	93
1961	101
1962	94
1963	31
1964	40
1965	72
1966	84
1967	72
1968	64
1969	40
1970	54
1971	22
1972	34
1973	12
1974	30
1975	50
1976	44
1977	43
1978	43
1979	50
1980	69
1981	100
1982	97
1983	100
1984	135
1985	175

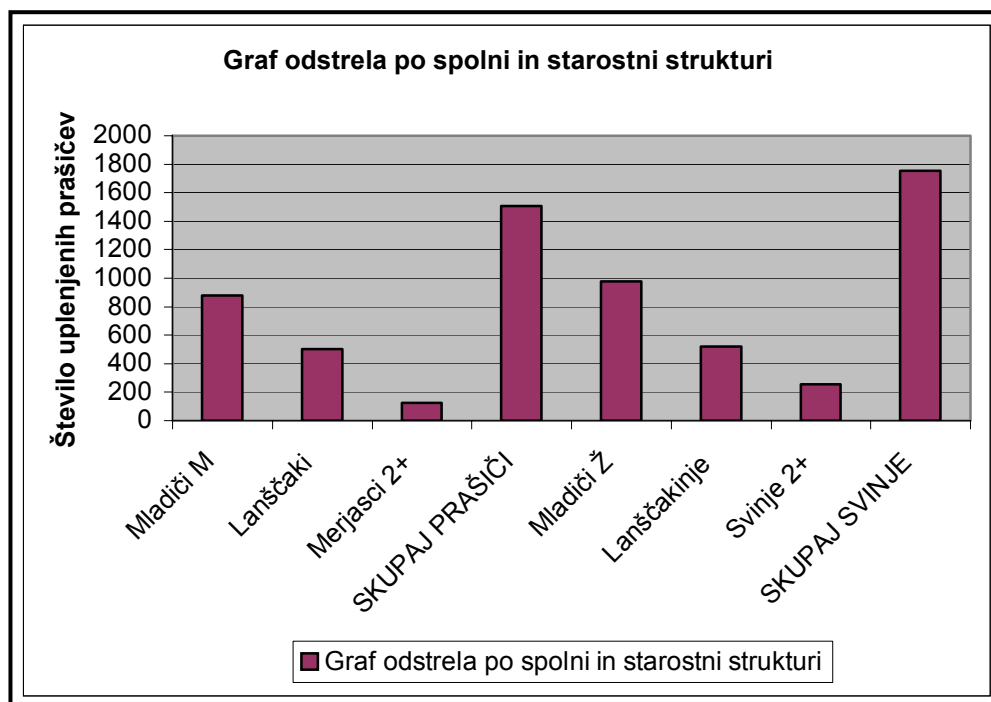
Leto	Število upl. prašičev
1986	135
1987	424
1988	412
1989	308
1991	333
1992	270
1993	369
1994	244
1995	178
1996	283
1997	200
1998	276
1999	275
2000	372
2001	261
2002	447
2003	365
2004	331
Skupaj	7539

Odstrel po spolni in starostni strukturi

Preglednica št. 7: Odstrel divjih prašičev v letih 1994-2004 po starostni in spolni strukturi

Leto	Ozimci	Lanščaki	Merjasci	Skupaj M	Ozimke	Lanščakinje	Svinje	Skupaj Ž	Skupaj M+Ž
1994/1995	70	33	6	109	86	43	6	135	244
1995/1996	37	42	6	85	51	37	5	93	178
1996/1997	89	40	13	142	92	38	11	141	283
1997/1998	55	23	7	85	68	35	13	116	201
1998/1999	85	45	11	141	91	39	8	138	279
1999/2000	63	57	8	128	73	49	28	150	278
2000/2001	126	42	14	182	131	32	28	191	373
2001	69	39	10	118	81	42	21	144	262
2002	117	104	12	233	108	78	31	217	450
2003	79	51	16	146	94	68	48	210	356
2004	97	65	11	173	77	55	26	158	331
Skupaj	887	541	114	1542	952	516	225	1693	3235
Skupaj%	27,4	16,7	3,5	47,7	29,4	16,0	7,0	52,3	100

Slika št. 14: Odstrel v letih 1994-2004, po spolu in starosti

V letih 1994-2004 je bilo v GL Medved 3235 divjih prašičev. Od tega je bilo uplenjenih 1839 mladičev (56,8 %), 1057 lanščakov (32,7 %), 114 merjascev (3,5 %) in 225 svinj (7 %).

V letih 1994-2004 se je močneje posegalo v ženski spol populacije, kar je z vidika zmanjševanja številčnosti populacije pozitivno. Težnjo po zmanjševanju populacije nam kaže tudi struktura odstrela zrelih osebkov, zlasti odstrel starejših svinj (7 %), ki jih je bilo uplenjenih veliko več kot merjascev (3,5 %). Delež odstreljenih zrelih merjascev (pet ali več let) pa je v populaciji bistveno prenizek.

Prirastek populacije ocenjujejo s pomočjo štetja svinj z mladiči na krmiščih. Na območju lovišča je visok in zagotavlja nemoteno ohranjanje populacije, saj svinje vodijo po štiri ali več mladičev. Pogosto pa vodijo tudi že lanščakinje.

Odstrel večletnih merjascev v letih 1994-2004

Preglednica št. 8: Odstrel dve in večletnih merjascev v letih 1994-2004 in njihove trofejne vrednosti

Dve in večletni merjasci						
Leto	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	Skupaj
merjasci	6	6	13	6	11	42
Trofejna vrednost						
I zlata						
II srebrna			1		1	2
III bronasta				1		1
Točk maks.	/	/	116,20	112,95	115,90	116,20

Dve in večletni merjasci							
Leto	1999/00	2000/01	2001	2002	2003	2004	Skupaj
merjasci	8	14	10	12	17	11	72
Trofejna vrednost							
I zlata				1	1	1	3
II srebrna			1				1
III bronasta	1	2			1		4
Točk maks.	112,10	113,70	116,90	120,40	120,20	121,20	120,40

V obdobju 1994-2004 je bilo na območju GL Medved uplenjenih samo 114 merjascev. Od tega samo 11 starih, zrelih merjascev, kar je izredno malo glede na skupno število uplenjenih divjih prašičev. Čekani treh merjascev so bili ocenjeni z zlato medaljo, trije s srebrno medaljo

in pet z bronasto medaljo. Majhno število uplenjenih zrelih merjascev nam pove, da je v populaciji divjega prašiča premalo srednje starih merjascev. Saj zadostno število srednje starih živali zagotavlja tudi zadostno preraščanje merjascev v razred zrelih, starih živali.

V GL Medved se preveč posega v razred mladih merjascev, kar se pozna v pomanjkanju srednje starih in starih živali.

Slika št. 15: Merjaščevi čekani kot trofeja

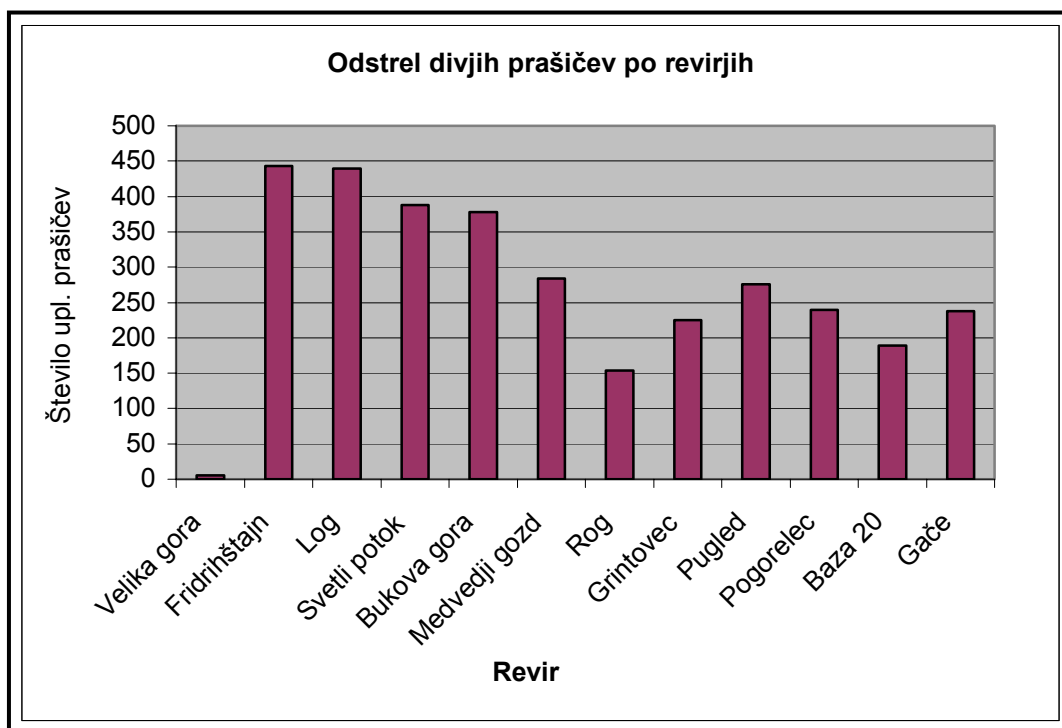
Preglednica št. 9: Povprečne telesne mase uplenjenih divjih prašičev v letih 1994-2004

Leto/Starost	Mladič M	Lanščaki	Merjasci 2+	Mladiči Ž	Lanščakinje	Svinje 2+
1994/1995	20,5	41,8	78,3	20,5	36,3	49,0
1995/1996	18,3	40,8	84,0	19,6	35,8	81,6
1996/1997	16,9	43,2	80,2	15,8	35,6	54,8
1997/1998	22,0	39,4	68,7	19,3	33,5	57,5
1998/1999	17,0	37,0	77,0	17,0	34,0	65,0
1999/2000	13,0	36,0	85,0	15,0	35,0	71,0
2000/2001	15,0	46,0	80,0	15,0	43,0	70,0
2001	16,0	45,0	79,0	14,0	35,0	72,0
2002	17,0	48,0	91,0	20,0	48,0	69,0
2003	17,8	38,8	73,3	18,5	41,6	64,8
2004	14,5	36,6	69,3	13,8	33,7	57,7

Telesne mase uplenjenih divjih prašičev nihajo. Nihanja telesnih mas so odvisna predvsem od zime ter letnega obroda hrasta in bukve.

Odstrel po posameznih revirjih

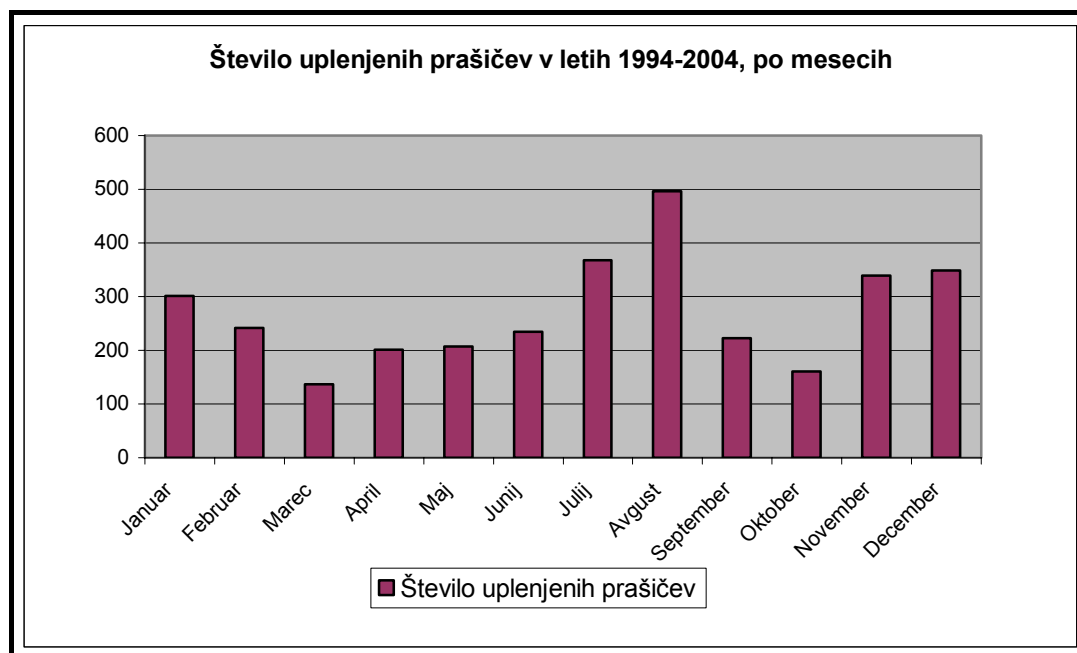
Slika št. 16: Odstrel v letih 1994-2004 po revirjih

Vsi revirji v GL Medved ne nudijo enakih pogojev za divje prašiče; zlasti izstopajo višji predeli, kajti gozdovi jelke in smreke so manj primerni za divje prašiče (revirji Velika gora, Rog, Baza 20), ker jim nudijo manj hrane. Tako je najprimernejše stanišče za divje prašiče v nižinskih revirjih, kjer je tudi odstrel največji (Svetli potok). V revirjih blizu kmetijskih površin (Fridrihštajn, Log) pa v času zorenja kmetijskih pridelkov pride do močnega povečanja škode in posledično tudi odstrela. V revirju Velika gora je krmljenje prepovedano zaradi rastišč velikega petelina, zato je tudi odstrel divjih prašičev zelo majhen. Vendar menimo, da je populacija v revirju številčnejša ter da bi moral biti odstrel večji. Verjetno zaradi subjektivnih razlogov v tem obdobju ni bilo uplenjenih več divjih prašičev.

Število uplenjenih divjih prašičev glede na mesec uplenitve

Slika št. 17: Uplenjeni divji prašiči v letih 1994-2004, glede na mesec uplenitve

Največ divjih prašičev je odstreljenih v mesecu juliju in avgustu, ko živali pridejo na travnike, kjer rijejo travno rušo, ali pa v koruzne njive. V juliju in avgustu tudi lovski čuvaji z bolj intenzivnim lovom poizkušajo zmanjšati obseg škode. V novembru in decembru pa se izvajajo intenzivni lovi na jelenjad, tako da se veliko število divjih prašičev odstrela tudi na takšnih lovih. Januar in februar pa sta meseca, ko se lovi samo divje prašiče in prireja skupne love na to divjad.

6.1.6.2 Ugotovljene izgube

Preglednica št. 10: Izgube divjih prašičev v letih 1994-2004

Kategorija/leto	94/95	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	2001	2002	2003	2004	Skupaj
Nenaravne izgube	/	/	/	/	/	/	/	/	/	2	2	4
Naravne izgube	4	1	8	11	3	3	1	1	3	3	2	40
Skupaj izgube	4	1	8	11	3	3	1	1	3	5	4	44
% izgub	1,6	0,5	2,8	5,5	1,0	1,0	0,2	0,3	0,6	1,4	1,2	1,36
Čisti odstrel	244	178	283	200	276	275	372	261	447	356	331	3235

Populacija na območju lovišča je zdrava, kar nam pokažejo tudi podatki o ugotovljenih izgubah. Nenaravnih izgub je bilo v tem obdobju le malo, povežene so bile štiri živali. Vzroka za naravne izgube pa se največkrat ne da ugotoviti. Glede na število odstreljenih živali je odstotek izgub na lovišču izredno majhen, le 1,39 % od celotnega odstrela v letih 1994-2004. Glavni vzrok za to je gotovo ta, da divji prašič nima naravnega sovražnika, kar se pokaže tudi v hitrem naraščanju populacije.

6.1.6.3 Odstrel v obdobju 2001-2004, po kvadrantih

Leta 1985 so v GL Medved začeli z monitoringom velikih zveri. Zaradi lažjega monitoringa in analiziranja rezultatov so površino lovišča razdelili na kvadrante. Površina je razdeljena na 514 kvadrantov, vsak kvadrant pa meri 1000x1000 metrov.

Leta 2001 so v GL Medved pričeli tudi z evidentiranjem odstrela divjih prašičev po posameznih kvadrantih. Po kvadrantih imajo evidentirane tudi lokacije krmišč za divje prašiče in mrhovišč.

V obdobju 2001-2004 je bilo v GL Medved skupno izločenih 1401 divjih prašičev. Zaradi boljšega pregleda gostote odstrela divjih prašičev smo število izločenih živali razdelili v šest jakostnih razredov.

Jakostni razredi:

- V prvem razredu ni bilo izločenih divjih prašičev. Kvadranti so bele barve.
- V drugem razredu je bilo izločenih 1-5 divjih prašičev. Kvadranti so rumene barve.
- V tretjem razredu je bilo izločenih 6-10 divjih prašičev. Kvadranti so oranžne barve.
- V četrtem razredu je bilo izločenih 11-20 divjih prašičev. Kvadranti so rdeče barve.
- V petem razredu je bilo izločenih 21-30 divjih prašičev. Kvadranti so rjave barve.
- V šestem razredu je bilo izločenih 31-40 divjih prašičev. Kvadranti so črne barve.

Največ je kvadrantov, kjer ni bilo izločenih divjih prašičev - 329 (64,1 %), nekaj manj je kvadrantov rumene barve - 108 (21,1 %), nato sledijo kvadranti oranžne barve - 33 (6,4 %), kvadranti rdeče barve - 30 (5,8 %), kvadranti rjave barve - 8 (1,5 %) in najmanj je kvadrantov črne barve - 6 (1,2 %).

Divji prašiči so bili izločeni v 185 kvadrantih, kar je 35,9 % površine lovišča. V 329 kvadrantih (64,1 %) pa ni bilo izločenih divjih prašičev, kar pomeni, da so bili v obdobju 2001-2004 vsi divji prašiči izločeni na samo 36 % celotne površine lovišča. To nam dokazuje, da je največji odstrel v nižinskih delih GL Medved, kjer imajo divji prašiči najboljše razmere za bivanje.

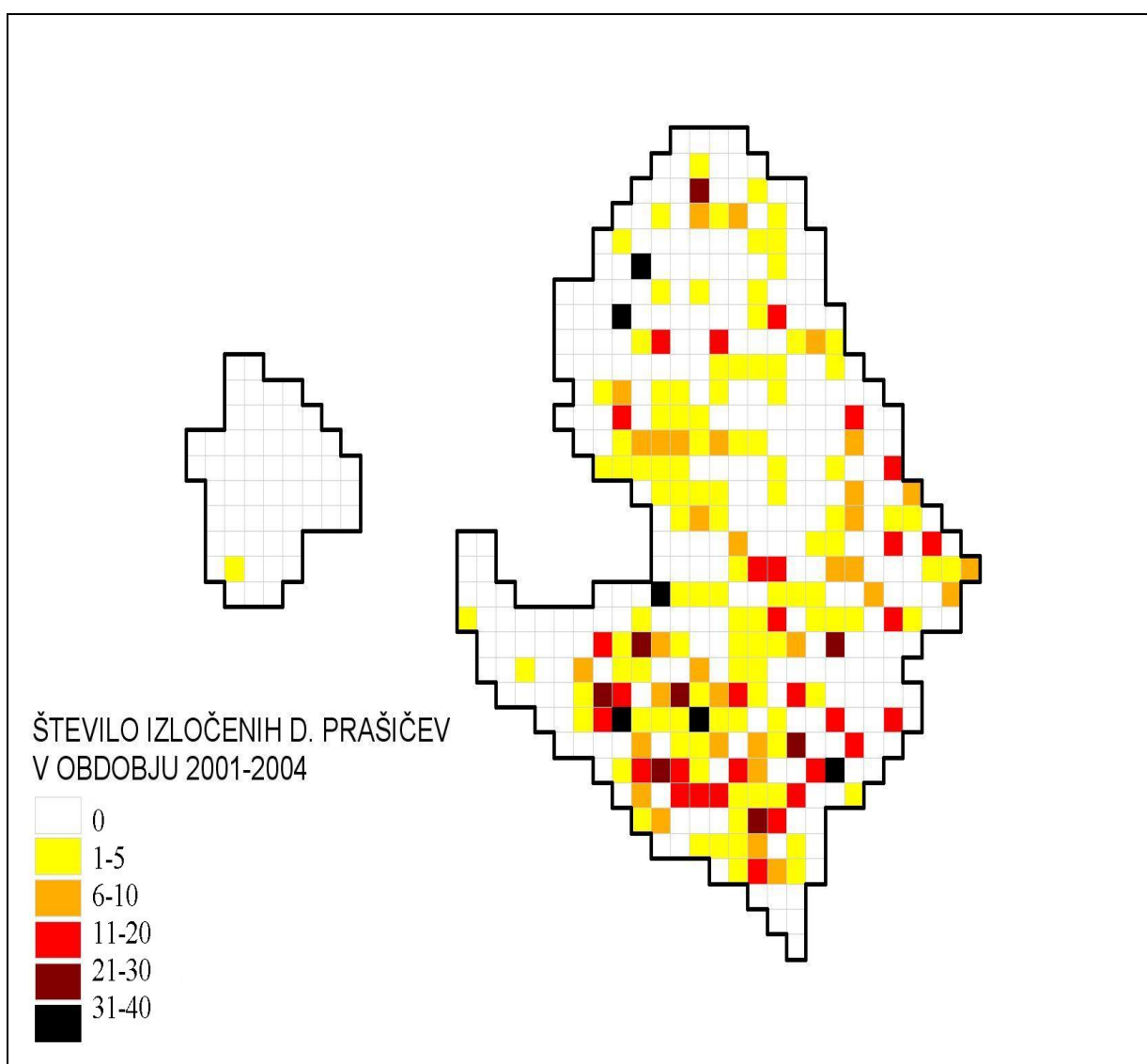
Iz slike odstrela divjih prašičev po kvadrantih in slike lokacij krmišč smo ugotovili:

- V višjih delih lovišč, kjer divji prašiči nimajo dobrih prehranskih pogojev, je največ živali izločenih v bližnji okolici krmišč in mrhovišč.
- V nižinskem delu lovišča pa imajo divji prašiči na razpolago več hrane, ter zato niso tako odvisni od krmišč.

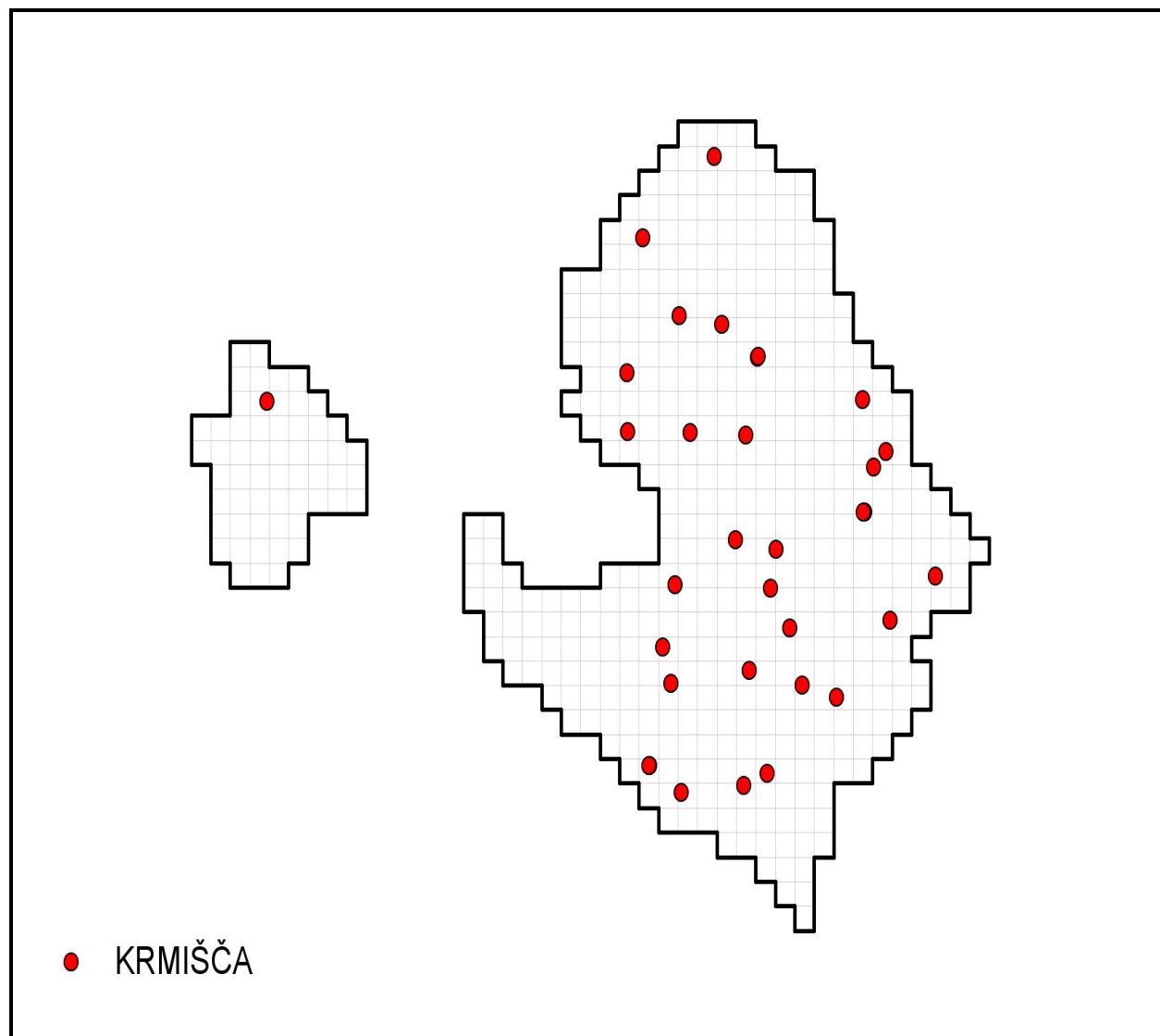
Iz slike odstrela divjih prašičev po kvadrantih lahko razberemo, da je odstrel največji, oz. najbolj skoncentriran v JZ delu GL Medved. To je nižinski del lovišča, območje revirjev Svetli potok, Fridrihštajn in Log. V teh revirjih je uplenjenih največ divjih prašičev. V tem delu lovišča prihaja tudi do največje škode na kmetijskih površinah.

Zato lahko trdimo, da GL Medved z intenzivnim odstrelom na tem območju poizkuša zmanjševati številčnost populacije ter zmanjšati obseg škode.

Slika št. 18: Število izločenih divjih prašičev v letih 2001-2004 po kvadrantih

Slika št. 19: Lokacije krmišč in mrhovišč po kvadrantih

6.1.6.4 Primerjava stroškov krmljenja, izplačila škode in odstrela

Preglednica št. 11: Količina pokrmljene koruze, izplačana škoda in število upl. živali v letih 2000-2004

Leto	Pokrmljena koruza	Izplačana škoda	Število upl. živali
2000	38 000 kg	2 644 759,0 Sit	372
2001	39500 kg	2 342 610,0 Sit	261
2002	57 000 kg	1 185 485,0 Sit	447
2003	60 000 kg	5 854 954,0 Sit	356
2004	55 000 kg	4 764 334,0 Sit	331
	249 500 kg	16 792 142 Sit	1772

V letih 2000-2004 so v GL Medved pokrmili 249 500 kg koruze. Cena za kg koruze je odvisna od ponudnika, ter od tega ali je koruza pakirana v vreče ali ne. Za izračun smo uporabili ceno 30 Sit za kg koruze. Kar pomeni, da je GL Medved za pokrmljeno koruzo plačalo 7 485 000 Sit.

V istem obdobju so v GL Medved izplačali 16 792 142 SIT odškodnine zaradi škode, ki so jo povzročili divji prašiči.

Uplenjenih pa je bilo v letih 2000-2004 1772 divjih prašičev. Od tega je bilo uplenjenih 55 % ozimcev, 32 % lanščakov in 13 % prašičev starejših od dveh let.

Za pokrmljeno koruzo in za povrnitev škode je GL Medved izplačalo 24 277 142 SIT. V istem obdobju pa so uplenili 1772 divjih prašičev, Kar pomeni, da je lovišče za vsakega uplenjenega divjega prašiča plačalo 13 700 Sit. Zaradi majhnega števila uplenjenih merjascev zaslužka od trofej ni bilo. Lovišče je prodalo samo meso uplenjenih divjih prašičev. V analizi so bili zajeti samo revirji v prosti naravi, brez obor.

7 ŠKODA, POVZROČENA OD DIVJIH PRAŠIČEV V GL MEDVED

7.1 SPLOŠNO O ŠKODI

Lovska škoda je stara toliko, kot je staro lovstvo, in je bila vedno predmet razprav in sporov. Prostor, na katerem živimo skupaj z divjadjo, pa postaja z vsakim dnem bolj utesnjen. Problem lovskih škod oziroma preprečevanje škod ter povračil zanje je torej vsakdanji aktualni problem.

Pod pojmom lovska škoda razumemo škodo, ki nastane v lovišču v zvezi z varstvom, gojitvijo in lovom divjadi na ljudeh ali stvareh. Škodo ločimo torej glede na to, kdo jo povzroča, na škodo od divjadi, škodo na divjadi in na lovsko tehničnih napravah ter škodo ki jo povzročijo lovci na lovu (Černe,1990).

Škoda od divjadi oziroma škoda po divjadi, kot pravi zakon, je škoda, ki jo povzroči divjad na ljudeh ali na zasebnem ali družbenem premoženju. Posebej ločimo tako imenovano poljsko škodo, ki jo divjad povzroči na premoženju, in posebej tisto, ki nastopi zaradi trčenja divjadi z motornim vozilom. Poljsko škodo povzroči divjad s tem, ko se hrani, torej s pašo, objedanjem pa z mečkanjem, ritjem, lomljenjem in valjanjem (Černe,1990).

7.2 PREPREČEVANJE ŠKODE OD DIVJADI

Pri obravnavanju škode, ki jo povzroča divjad, izhaja zakon iz načela, da je škodo bolj smotno in družbeno bolj opravičljivo preprečevati, kot pa jo ugotavljati in plačevati. Pri preprečevanju škode od divjadi ločimo biološke metode (sadnja plodonosnega drevja, urejanje pašnikov in krmnih njiv, preprečevalno krmljenje...) in tehnična zaščitna sredstva (mehanična zaščita, strašila, svetlobna zaščita, kemična zaščita...). S tem želi zakon omiliti določena nasprotja, do katerih prihaja pri ugotavljanju škod in pri dogovarjanju o povračilih.

Dolžnost preprečevanja škode nalaga zakon GL Medved, ki upravlja lovišče, v katerem je škoda nastala. Imajo pa tudi drugi vpleteni določeno obveznost. Tako morajo lastniki kmetijskih zemljišč uporabljati zaščitna sredstva, ki jim jih priskrbijo lovski čuvaji.

7.3 ODGOVORNOST ZA ŠKODO

Izpolnjevanje obveznosti pri preprečevanju škode je pomembno pri presoji o tem, kdo je odgovoren za škodo, ki je nastala, oziroma ali gre za deljeno odgovornost oškodovanca. GL Medved se v celoti zaveda svojih nalog pri preprečevanju in poravnavi škode od divjadi, vendar škode ne more preprečevati sam. Sodelovanje lovske organizacije z lastniki zemljišč pri zaščiti kmetijskih in gozdnih kultur je namreč obvezno.

Škodo, ki jo povzročijo lovne vrste divjadi, mora izplačati GL Medved. Za škodo, ki jo povzroči divjad, katere lov je prepovedan z drugimi predpisi, pa je odgovorna država.

7.4 POSTOPEK ZA UGOTAVLJANJE ŠKODE

Škoda mora biti pravočasno prijavljena, to je v osmih dneh, odkar je oškodovanec zvedel zanjo, in najpozneje v enem mesecu od nastanka škode.

Pooblašcene osebe za ocenjevanje škode na lovišču so lovski čuvaji, ki jim oškodovanci prijavijo nastanek škode.

Obstoj škode, njeno višino in povračilo določita oškodovanec in lovski čuvaj GL Medved s pismenim dogovorom. To pomeni, da izdelata zapisnik o ocenitvi škode od divjadi. Zapisnik vodijo v treh izvodih. En izvod prejme oškodovanec takoj po izvršeni ocenitvi škode, en izvod prejme pooblaščen osebni lovišča (revirni lovec), en izvod pa ostane v arhivu GL Medved.

Na terenu ugotovita način, kako je bila škoda povzročena, obseg škode, znake, iz katerih je mogoče sklepati, da je škodo povzročila divjad, ter ali je lastnik ustrezno poskrbel za

preprečitev škode. Nadalje cenilec oceni ali izmeri obseg škode in odstotek škode na poškodovanih delih kmetijske kulture. Tu je potreben skrajno strokoven pristop pri ugotavljanju škode. Pri svojem delu si cenilec pomaga z navodili o povprečnih hektarskih pridelkih in o odkupnih cenah kmetijskih rastlin.

Če do dogovora ne pride v 15 dneh, oškodovanec lahko vloži v nadaljnjih 30 dneh prijavo povzročene škode z navedbo višine odškodnine, ki jo zahteva, na upravno enoto. Pristojen upravni delavec pa mora v 15 dneh po prejemu zahtevka imenovati posebno komisijo za ugotavljanje škode, da se ugotovijo dejstva in zavarujejo dokazi. Komisija takoj oziroma najkasneje v 15 dneh od imenovanja ugotovi dejstva v skladu z zakonom in predlaga višino odškodnine.

Vsi ti roki so razmeroma kratki in so za oškodovanca neugodni, vendar so utemeljeni z naravo škode, ki se obravnava. Nemogoče je namreč po preteku daljšega časovnega obdobja nesporno ugotoviti obstoj in obseg škode. Zlasti pa se ne da ugotoviti, katera divjad je škodo povzročila oziroma ali je škodo sploh povzročila divjad.

Če predpisane roke oškodovanec zamudi, pomeni, da škode pozneje ni več mogoče uveljavljati. Pravica do odškodnine mu propade. Pri obravnavanju teh rokov pa se zastavlja vprašanje, kako je mogoče šteti roke pri škodah, ki nastajajo sukcesivno, to je dan za dnem. Prav za to pa je potrebno obravnavati vsako škodo posebej.

7.5 VIŠINA IZPLAČANE ODŠKODNINE

Odškodnina za povzročeno škodo mora nadomestiti dejansko povzročeno škodo. Odškodnina mora torej nadomestiti samo škodo na stvareh (zemljišču, stavbah, sadnem drevju) in tudi izgubljeni dohodek (izgubljeni pridelki). Višina odškodnine se določa tako, da se upošteva dejanska vrednost premoženja. Dejanska vrednost premoženja pa je enaka tržni ceni premoženja v času nastanka škode. Višina odškodnine je izračunana strogo po uradnih statističnih povprečjih v Republiki Sloveniji.

Osnovno pravilo je, da oškodovanec ni dolžan trpeti nobene škode, če seveda sam s svojimi dejanji ali s svojimi opustitvami k škodi ni prispeval. Ne more pa oškodovanec zahtevati večjega povračila kot znaša dejanska škoda. Ne more priti niti do neupravičene obogatitve niti ne do tega, da bi lastnik trpel del škode.

Danes se vprašanja o ugotavljanju in zlasti odgovornosti za škodo vedno bolj zaostrujejo, zato si zaslužijo posebno pozornost in obravnavo tudi v diplomski nalogi.

Kljub vedno večjim odškodninskim poravnavam pa velika večina oškodovancev ne prijavi škode od divjadi. Vzrok za to je v tradicionalnem sobivanju divjadi in teh ljudi v istem življenjskem prostoru. Po drugi strani pa je vedno več takšnih posameznikov, ki se vsako leto izživljajo pri pogajanjih o višini odškodnine. Ti zahtevajo včasih tudi do štirikrat višje zneske, kot bi jih bili dejansko upravičeni dobiti.

7.6 UKREPI ZA PREPREČEVANJE ŠKODE

Preglednica št. 12: Sredstva za preprečevanje škode v letih 2000-2005

Revir	Električni pastir	Baterijski pastir	Žica/kg	Izolatorji	Baterije za pastir	Električni trak v m
Velika gora	12	2	300	400	/	/
Fridrihštajn	75	6	2100	9000	106	1200
Log	40	/	1000	5000	62	/
Svetli potok	25	6	1900	3800	28	500
Bukova gora	15	3	430	1300	19	/
Medvedji gozd	25	6	260	400	19	500
Rog	/	/	/	/	/	/
Grintovec	/	5	240	1300	19	/
Pugled	5	/	370	1450	19	2000
Pogorelec	5	3	280	1450	22	/
Baza 20	4	/	620	1400	8	1600
Gače	15	6	900	2300	16	/
Skupaj	221	37	8420	27800	318	5800

Opomba k tabeli: Vse ure opravijo upravljalci površin sami.

V preglednici navedene količine sredstev so zadostovale za vzdrževanje in obnovo ograjenih površin. Letno kupijo povprečno 8 električnih pastirjev, v letu 2003 pa so kupili 15 novih električnih pastirjev, ker so bili stari poškodovani ali pokvarjeni.

Poleg navedenih sredstev je GL Medved za preprečevanje škod zagotavljalo kemična odvrčalna sredstva - približno 100 litrov, pomične ograje za zaščito živine - približno 500 m, dvometrsko žično pletivo za zaščito vrtov - približno 6000 m v petih letih.

Zelo učinkovit ukrep preprečevanja škode je odvrčanje živali z izvajanjem lova na področju kmetijskih kultur. Lov omogočajo predpisi (odločbe) o izvajanju lova na določene kategorije divjadi izven z zakonom določene lovne dobe.

7.7 ŠKODA NA KMETIJSKIH POVRŠINAH IN DOMAČIH ŽIVALIH

Glavna škoda, od divjih prašičev na območju GL Medved so razritine na travnikih in na pašnikih, kamor pridejo divji prašiči na pašo ter pri iskanju beljakovin in gomoljev prerijejo travno rušo. Razritine lastnikom površin zmanjšajo pridelek trave oz. zmanjšajo razpoložljivo travo za pašo domačih živali, kar pomeni zanje izpad dohodka.

Ko se začne pojavljati škoda, se začne lov na čakanje ob travnikih, ki je zelo uspešen.

Slika št. 20: Razrita travna ruša na travniku

Ena izmed različnih vrst škode, je tudi škoda na njivah s koruzo za silažo. Na takšne površine se hodijo živali hraniti in pri tem uničijo veliko količino koruze. V času zorenja koruze se divji prašiči na večjih njivah zadržujejo cele dneve ter tako povzročajo ogromno škodo. V času zorenja koruze se ob takšnih njivah izvaja intenziven lov, predvsem ponoči, ko živali prihajajo na njive, ali zjutraj, ko jih zapuščajo in se vračajo v svoja stanišča.

Pojavlja se tudi škoda na njivah s krmno peso in koruzo. Posebnost pa je pojav škode na domačih živalih. Divji prašiči so se na določenih območjih začeli prehranjevati z jagnjeti. Lastnik črede ovac je na območju Svetlega potoka videl prašiče, kako so se zadrževali med čredo ovac. Ko je ovca plegla jagnje, je prišel merjasec, ga pokončal in požrl.

7.7.1 Izplačane škode na kmetijskih površinah in domačih živalih v letih 2000-2005

Preglednica št. 13: Izplačana škoda v letu 2000/2001

2000/2001

Vrsta škode	Obseg škode (ha, št.)	Izplačana škoda (SIT)
Razritine travnik	6,35	562.710,5
Razritine pašnik	6,35	562.710,5
Koruzo zrnje	0,19	43.529
Silažna koruza	4,17	946.890,00
Jagnjeta	24	528.919,00
Skupaj (SIT)		2. 644.759,00

Preglednica št. 14: Izplačana škoda v letu 2001

2001

Vrsta škode	Obseg škode (ha, št.)	Izplačana škoda (SIT)
Razritine travnik	13,55	746.575,00
Razritine pašnik	7,50	419.000,00
Koruzo zrnje	0,466	119.875,00
Silažna koruza	4,30	970.960,00
Krmna pesa	0,0066	46.200,00
Jagnjeta	4	40.000,00
Skupaj (SIT)		2.342.610,00

Preglednica št. 15: Izplačana škoda v letu 2002

2002

Vrsta škode	Obseg škode (ha, št.)	Izplačana škoda (SIT)
Razritine travnik	1,00	50.000,00
Silažna koruza	4,27	1.075.485,00
Jagnjeta	6	60.000,00
Skupaj		1.185. 485,00

Preglednica št. 16: Izplačana škoda v letu 2003

2003

Vrsta škode	Obseg škode (ha, št.)	Izplačana škoda (SIT)
Razritine travnik	31,45	5.264.576,40
Silažna koruza	3,89	590.378,13
Skupaj (SIT)		5.854.954,53

Preglednica št. 17: Izplačana škoda v letu 2004

2004

Vrsta škode	Obseg škode (ha, št.)	Izplačana škoda (SIT)
Razritine travnik	29,75	3.586.830,00
Koruza zrnje	10,00	921.600,00
Silažna koruza	1,46	255.904,00
Skupaj (SIT)		4.764.334,00

Preglednica št. 18: Izplačana škoda v letu 2005

2005

Vrsta škode	Obseg škode (ha, št.)	Izplačana škoda (SIT)
Razritine travnik	15,31	3.173.960,60
Razritine pašnik	3,50	121.467,92
Koruza zrnje	0,10	19.345,16
Silažna koruza	3,18	767.097,41
Skupaj (SIT)		4.081.871,09

Preglednica št. 19: Izplačana škoda v letih 2000-2005

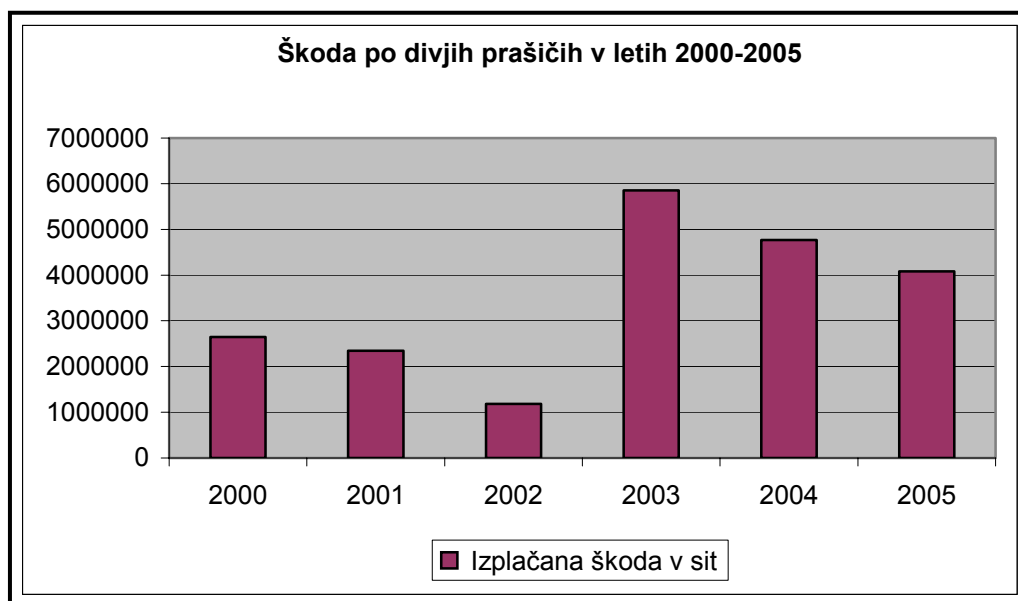
2000 - 2005

Vrsta škode	Obseg škode (ha, št.)	Izplačana škoda (SIT)
Razritine travnik	97,43	13.384.652,5
Razritine pašnik	17,35	11.031.78,42
Koruza zrnje	10,75	1.104.349,16
Silažna koruza	21,27	4.606.714,54
Krmna pesa	0,0066	46.200,00
Jagnjeta	34	628.919,00
Skupaj (SIT)		20.874013,62

V analizo izplačila škod v GL Medved so bili vključeni samo revirji v prosti naravi.

7.7.2 Izplačana škoda v GL Medved

Slika št. 21: Izplačana škoda v letih 2000-2005

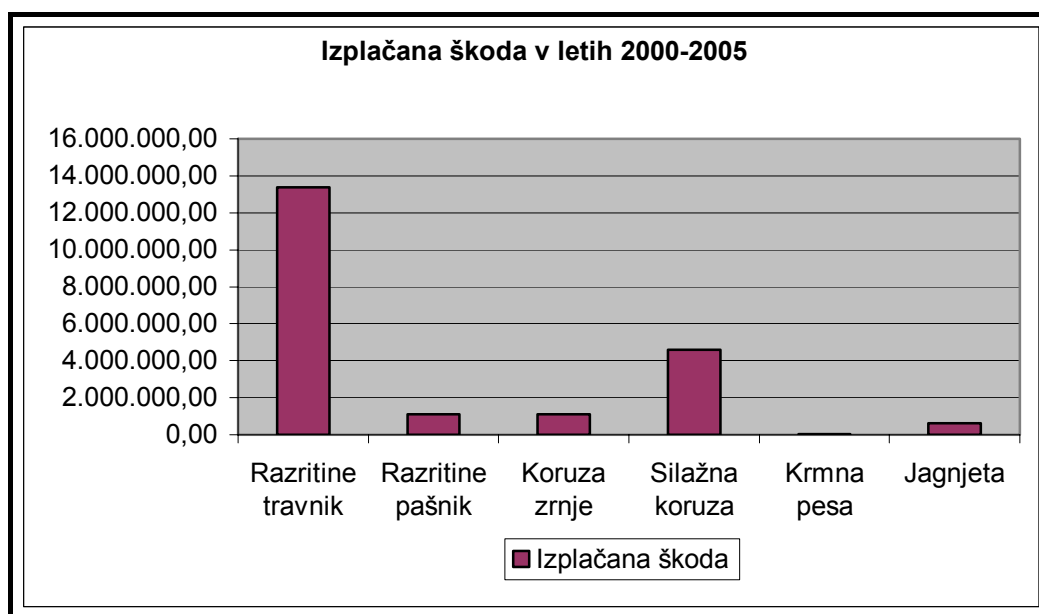

Iz grafikona je razvidno, da se je škoda v zadnjih letih v lovišču močno povečala. Veliko naraščanje izplačil škode je posledica naraščanja populacije divjega prašiča. Verjetno tudi zaradi vedno večjega števila najemnikov zemljišč, ki za vsako škodo pričakujejo nadomestilo. V letih 2000-2005 je bilo vloženih 92 zahtevkov za povračilo škode od divjih prašičev.

Skupaj je bilo izplačanih 20.874.013,62 SIT, kar je v povprečju 3.479.002,3 SIT letno ter znaša v povprečju 226 891,4 SIT na posamezen zahtevek za izplačilo škode.

7.7.3 Vrsta škode od divjih prašičev

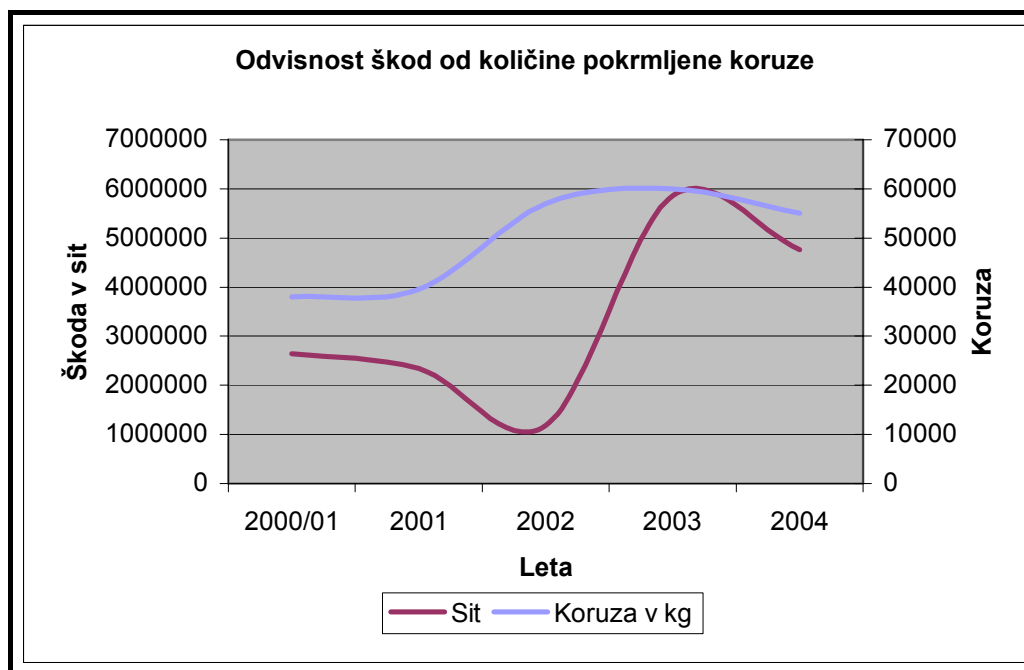
Slika št. 22: Vrste izplačane škode v letih 2000-2005

Razriti travniki (64 %) in škoda na njivah s silažno koruzo (22 %) sta škodi kateri se v LPN Medved pojavljata v največjem obsegu. Poleg te pa se pojavljajo še razritine na pašnikih (5,8 %), škoda na novo sajeni koruzi (5 %), krmni pesi (0,2 %) in na jagnjetih (5 %).

7.7.4 Odvisnost izplačane škode od količine pokrmljene koruze

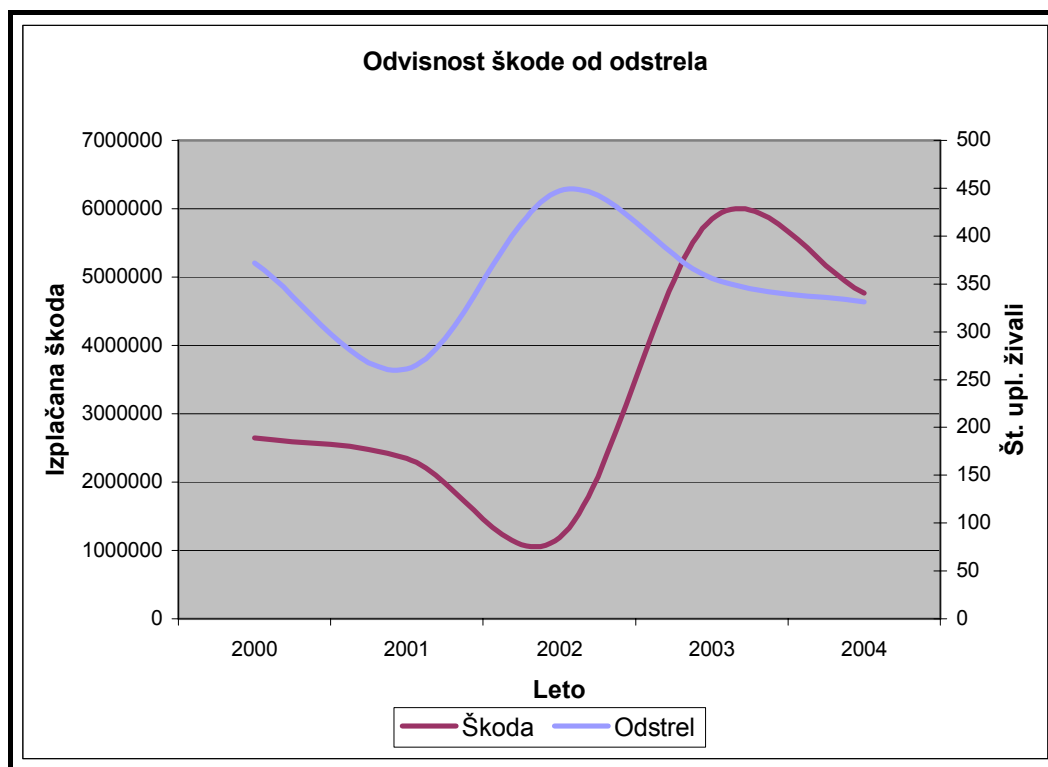
Slika št. 23: Odvisnost izplačane škode od količine pokrmljene koruze

Iz grafikona lahko razberemo, da količina pokrmljene koruze nima bistvenega vpliva na obseg škode. Kljub povečevanju količine pokrmljene koruze obseg škode vseeno narašča.

7.7.5 Odvisnost izplačane škode od odstrela

Slika št. 24: Odvisnost izplačane škode od števila uplenjenih prašičev

Z manjšanjem števila uplenjenih divjih prašičev narašča obseg škod, ali z večanjem števila uplenjenih prašičev pada obseg škode. Zaradi naraščanja odstrela divjih prašičev v letih 2001 in 2002 se je obseg izplačane škode močno zmanjšal. Kasneje pa zaradi zmanjševanja odstrela višina izplačane škode močno naraste. Iz grafikona je razvidno, kako hitro lahko odstrel vpliva na zmanjšanje izplačane škode ali pa obratno.

8 RAZPRAVA

Divji prašič je tretja najbolj številčna vrsta divjadi v GL Medved kot tudi na celotnem območju Kočevske. Kljub temu njegova številčnost še vedno narašča. Naraščanje populacije divjega prašiča v GL Medved je delno posledica letnih nihanj populacije, delno pa gre za trend naraščanja kar pomeni, da je divji prašič v GL Medved našel ugodne prehranske in bivanjske pogoje.

Pri gospodarjenju z divjim prašičem so zelo pomembni ukrepi za izboljšanje njegovih življenjskih pogojev. Glavni ukrep, ki se ga poslužujejo v GL Medved, je krmljenje. Glavni namen krmljenja divjih prašičev je, da jih zadržujemo v gozdu, daleč od najbolj ogroženih kmetijskih površin. Predvsem je pomembno, da odvrtačnih krmišč ne izrabljamo za odstrel, saj se morajo divji prašiči tam počutiti varne. Krmišča morajo biti tudi dovolj oddaljena od kmetijskih površin. Na krmiščih, katerih glavni namen je privabljanje, pa lahko izvajamo odstrel. Količina pokrmjene koruze v GL Medved nima bistvenega vpliva na zmanjševanje škode. Kljub izredno veliki količini pokrmjene koruze se obseg škode ne zmanjšuje, čeprav se letno pokrmi več koruze, kot je načrtovano. Največ koruze se pokrmi v nižinskih delih lovišča. Ker je v tem predelu največ škode, imajo tam tudi največ odvrtačnih krmišč. Letno se kosi travnike, vzdržuje sadovnjake v starih kočevarskih vaseh ter čisti mokrišča in kaluže. Vsi naštetni ukrepi so bistvenega pomena za dobro gospodarjenje s populacijo divjega prašiča, saj jim tako izboljšujemo življenjske pogoje.

Gospodarjenje s populacijo divjega prašiča pomeni tudi poseganje v populacijo z odstrelom. Iz dinamike odstrela divjih prašičev v obdobju 1951-2004 je razvidno naraščanje populacije v preteklosti. Naraščanje populacije v GL Medved nam pove, da ima divji prašič na območju lovišča ugodne prehranske in bivanjske pogoje, zato se lahko uspešno množi. Glavni vzrok za nihanja v odstrelu je v nihanju letnega obroda hrasta in buke. Če hrast in bukev ne obrodit, se divji prašiči pomaknejo v predele, kjer je kostanj. To pa se seveda opazi v zmanjšanem odstrelu. Kadar ni naravnega obroda, v naslednjem letu svinje vodijo manj mladičev, kar se tudi pozna na manjšem odstrelu.

Razlog za velike izgube v populaciji divjih prašičev so slabe vremenske razmere v času poleganja. Takrat so mladiči zelo občutljivi na mraz in vlago. V letih z milimi zimami se ponavadi upleni manj divjih prašičev. Njihove sledi so v snegu namreč bolj vidne in tako jih lovci lažje izsledijo.

Pri analizi odstrela divjih prašičev v obdobju 1994-2004 smo ugotovili, da spolna in starostna struktura nista usklajeni s smernicami za varstvo in gojitev divjadi. Smernice nam določajo starostno razmerje odstrela 60:30:10. Starostno razmerje odstrela v GL Medved pa je 57,8:32,7:10,5. Premalo se je posegalo v razredu mladih, odstrel srednje starih se ujema z veljavnimi smernicami, odstrel v razredu starih pa je večji zaradi težnje po zmanjševanju populacije. Delež odstreljenih svinj je zelo velik. Premalo pa je bilo uplenjenih zrelih merjascev, kar nam pove, da je v populaciji premalo srednje starih živali, ki bi dočakale trofejno zrelost. Mladih in srednje starih merjascev ne bi smeli streljati, zato da bi le ti lahko trofejno dozoreli.

Vsi revirji v GL Medved ne nudijo enakih pogojev za divje prašiče. Tako so višje ležeči revirji v gozdovih jelke, smreke in bukve manj primerni. V takšnih revirjih je bilo število uplenjenih prašičev bistveno manjše. Manj primerni revirji so Velika gora, Rog, Baza 20, Gače in Grintovec. Največji odstrel pa je v nižinskih revirjih (Svetli potok) ali v revirjih, ki so blizu večjih kmetijskih površin (Log, Fridrihštajn). V teh revirjih pride v času zorenja kmetijskih pridelkov do bistvenega povečanja odstrela.

V letih 1994-2004 je bilo največ divjih prašičev uplenjenih v mesecu juliju in avgustu. V teh mesecih prihajajo divji prašiči na polja povzročat škodo. Zato se takrat izvaja intenziven lov ob travnikih in koruznih njivah, kar se pozna na velikem odstrelu. V novembru in decembru se lovi jelenjad, tako da se veliko divjih prašičev upleni tudi na takšnih lovih. Januar in februar pa sta meseca, ko se lovi samo divje prašiče. Za vsakega lovca je lov na divje prašiče v snegu posebno doživetje. Najmanj divjih prašičev pa se upleni v marcu, aprilu, maju in juniju, ker imajo takrat svinje mladiče. V tem času se večinoma odstreljuje lanščake. V septembru in oktobru je čas jelenjega roka, zato se v tem času zaradi lova na jelena z lovskimi gosti, prašičev ne lovi oziroma zelo malo.

Populacija divjega prašiča v GL Medved je zdrava. Podatki o ugotovljenih izgubah so nam pokazali, da je izgub divjih prašičev zelo malo. Največ je naravnih izgub, katerih vzroka se navadno ne da ugotoviti. Nekaj živali je pokončal tudi promet. Pri divjih prašičih ni bilo ugotovljene nobene bolezni.

Škoda od divjih prašičev na kmetijskih površinah se je v zadnjih letih močno povečala. Vsako leto lovišče za preprečevanje škode priskrbi električne pastirje, žice, izolatorje in kemična odvrčalna sredstva. Zelo učinkovit ukrep preprečevanja škode je odvrčanje živali z izvajanjem lova na kmetijskih površinah in v njihovi bližnji okolici. Poleg tega je potrebna tudi stalna založenost odvrčalnih krmišč.

Pozimi se divji prašiči zadržujejo bolj v osrčju gozdov, spomladi in poleti pa se praviloma pomaknejo v bližino kmetijskih površin.

Največ škode na območju GL Medved je v spomladanskih in poletnih mesecih. Takrat se prihajajo divji prašiči prehranjevat na kmetijske površine in s tem povzročat škodo. Na travnikih in pašnikih prerijejo travno rušo, v njivah koruze pa se hranijo s koruznimi storži. Razritine travnih površin in škoda v njivah koruze sta najbolj pogosti škodi. Posebnost je pojav škode na domačih živalih. Merjasci pokončajo in požrejo pravkar poleženo jagnje.

Za povračilo škode je odgovorno lovišče. Velik znesek izplačane škode pa je za finance lovišča velik zalogaj. Izplačila škode se v zadnjih letih povečujejo, tako po višini odškodnine, kot po številu zahtevkov za povračilo. To je posledica naraščanja populacije divjega prašiča in vedno večjega števila najemnikov zemljišč. Le-ti pričakujejo za nastalo škodo dobro nadomestilo. Nekateri posamezniki celo zahtevajo veliko večje nadomestilo, kot je bil obseg škode.

Najbolj učinkovit ukrep za preprečevanje ali zmanjševanje obsega škode na kmetijskih površinah je odstrel, saj se s povečanjem števila uplenjenih divjih prašičev zmanjša obseg škode. Tako lahko le z zmanjšanjem populacije divjega prašiča zmanjšamo pojavljanje škode in jo omejimo na minimum.

9 POVZETEK

Divji prašič je ena izmed najbolj zanimivih lovnih vrst živali pri nas, je pa tudi žival, ki povzroča največ škode.

Zajetno telo divjega prašiča nosijo kratke in močne noge. Na vsaki nogi ima dobro razvite parklje. Prednji del telesa je še posebno močan. Glava je klinaste oblike zaradi dolgega rilca, ki je namenjen ritju. Oči so razmeroma majhne, uhlji pa kratki in široki. Njegovo telo je poraslo s ščetinami, ki so na hrbtu daljše. Plečna višina pri svinjah doseže do 80 cm, pri merjascih pa celo 1,10 m. Merjaščeva posebnost so dobro razviti podočniki, tako imenovani čekani.

GL Medved obsega 43 099 ha. Del v izmeri 2017 ha pa je ograjen v dve obori. Preostalih 41 075 ha je razdeljenih v 9 lovskih revirjev, v katerih je zaposlen po en lovski čuvaj. Ena od glavnih značilnosti lovišča je poraščenost z gozdom. Gozdnatost Kočevske je 89-odstotna, v predelih, kot je Kočevski Rog, pa celo 100-odstotna. Značilna je tudi redka poseljenost s prebivalstvom. Najobsežnejši del lovišča tvori roški masiv.

Krmljenje divjih prašičev je zelo pomembno zaradi preprečevanja nastajanja škod ter lažjega odstrela. V lovišču je stalno založenih 24 krmišč, na katera se dnevno položi 5 do 10 kg koruze. Krmišča se zalagajo vsak dan v popoldanskih urah. V letih 2000-2005 je bilo pokrmljene 284 500 kg koruze, kar je 56 900 kg letno. Zaradi bolj učinkovitega odvracanja divjih prašičev od kmetijskih površin se vsako leto pokrmi več koruze, kot je načrtovano.

Za prehrano divjega prašiča so pomembni tudi pašniki in sadovnjaki v opuščenih kočevarskih vaseh. Pašnike letno vzdržujejo s košnjo, v sadovnjakih pa obrezujejo drevje, kar pripomore k izboljšanju prehranskih pogojev. Vzdržujejo tudi mokrišča in kaluže, ki so praktično edini vodni vir v lovišču.

Odstrel divjih prašičev v GL Medved narašča. Leta 1951 je bilo uplenjenih samo 22 živali, leta 2004 pa že 331. Do nihanj v odstrelu v zadnjih letih prihaja predvsem zaradi različno bogatih letnih obrodov hrasta in bukve ter slabih vremenskih razmer v času poleganja.

V letih 1994 do 2004 so v GL Medved uplenili 3235 divjih prašičev. Od tega je bilo uplenjenih 56,8 % ozimcev, 32,7 % lanščakov, 7 % svinj in 3,5 % merjascev. Premalo je bilo odstreljenih ozimcev. Zaradi želje po zmanjševanju populacije je bilo uplenjenih veliko svinj, kar enkrat več kot merjascev. V odstrelu prevladujejo živali ženskega spola. Izredno malo je bilo uplenjenih starih merjascev, kar nam pove, da je v populaciji premalo srednje starih merjascev.

Povprečna masa uplenjenih divjih prašičev niha predvsem zaradi nihanja letnega obroda hrasta in bukve ter zaradi različno ugodnih zimskih razmer.

Odstrel je največji v nižje ležečih revirjih (Svetli potok, Log), ker imajo prašiči tam boljše prehranske pogoje. V revirjih blizu kmetijskih površin pa se odstrel poveča predvsem v času zorenja kmetijskih pridelkov (Fridrihtajna). Revirji v višje ležečih gozdovih jelke, smreke in bukve so manj primerni za divje prašiče (Velika gora, Baza 20, Rog).

Največ divjih prašičev je bilo uplenjenih v mesecu juliju in avgustu, ko se živali prihajajo prehranjevat na travnike in njive. Takrat lovci zaradi težnje po zmanjševanju škode izvajajo intenziven lov.

Analiza odstrela divjih prašičev po kvadrantih je pokazala, da je največ živali uplenjenih v nižinskem delu lovišča, kjer je tudi največ škode. V tem predelu lovišča je gostota odstrela največja. V nižinskem delu lovišča imajo divji prašiči več hrane, zato niso tako odvisni od krmišč. V višjih delih lovišča pa je največ živali uplenjenih v bližini lokacij krmišč.

Z naraščanjem populacije na žalost narašča tudi obseg škode na kmetijskih površinah. V letih 2000-2005 je bilo izplačano 20 874 013 SIT odškodnine, kar je v povprečju 3 479 002 SIT letno. Največjo škodo predstavljajo razriti travniki (64 %) in škoda na njivah s silažno koruzo (22 %). Poleg slednjih se pojavljajo še škoda na pašnikih (5,8 %), novo vsajeni koruzi (0,2 %) in jagnjetih (5 %).

Količina pokrmljene koruze nima bistvenega vpliva na obseg škode, saj kljub povečevanju količine pokrmljene koruze škoda vseeno narašča. Samo z večanjem odstrela divjih prašičev lahko močno vplivamo na zmanjševanje obsega škode.

10 VIRI

1. posvetovanje o ukrepih za omejevanje škod od divjadi v kmetijstvu. 1985. Ljubljana, Lovska zveza Slovenije: 66 str.

Adamič M. 1973. Gibanje številčnosti populacij nekaterih vrst divjadi v Sloveniji v zadnjem stoletju sodeč po gibanju številčnosti odstrela. Ljubljana, Zbornik biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Veterinarstvo, 11, 1/2: 30-33.

»Arhiv GL Medved«. Kočevje, GL Medved (osebni vir)

Gojitvene smernice za varstvo in gojitev divjadi v Sloveniji. 1998. Ljubljana, Lovska zveza Slovenije: 15 str.

Jenko V. 1996. Številčnost, odstrel in škode od divjih prašičev v Sloveniji. Lovec, 79, 2: 47-86

Krže B. 1976. Ocenjevanje muflonov in divjih prašičev v naravi. Ljubljana, Lovska zveza Slovenije: 215 str.

Krže B. 1982. Divji prašič. Ljubljana, Lovska zveza Slovenije: 183 str.

Krže B. 1996. Divji prašiči kot predmet znanosti. Lovec, 79, 12: 471-510

Krže B. 1998. Divji prašič- problematična vrsta ali vrsta prihodnosti. Lovec, 81, 7-8: 275-338

Krže B. 2002. Gojitev in lov divjih prašičev. Lovec, 85, 2: 55-102

Krže B. 2002. Uspešna gojitev divjih prašičev le ob izjemni disciplini lovcev. Lovec, 85, 4: 159-206

Krže B. 2002. Divji prašič - sodobna gojitev in lov. Lovec, 85, 10: 439-486

Lovsko-gospodarski načrt za Gojitveno lovišče Medved 1986-1990. 1986. Kočevje, Gozdno gospodarstvo Kočevje, Gojitveno lovišče Medved

Lovskogospodarski načrt za Gojitveno lovišče Medved.1998-2003. 1998. Kočevje, Zavod za gozdove Slovenije, GL Medved

Lovskogospodarski načrt za Gojitveno lovišče Medved 2003-2007. 2003. Ljubljana, Zavod za gozdove Slovenije, GL Medved

Letni načrt gospodarjenja z divjadjo - prosta narava 2003. 2003. Kočevje, Zavod za gozdove Slovenije Gojitveno lovišče Medved

Letni lovsko gojitveni načrt za VI. Kočevsko-Belokranjsko lovskogojitveno območje za leto 2004. 2004. Kočevje, Zavod za gozdove Slovenije Območna enota Kočevje

Mehle J. 2006. Da bi zmanjšali škode od divjih prašičev na travnikih. *Lovec*, 89, 2: 59-106 str.

Muhič J. 1999. Pregled gospodarjenja z rjavim medvedom (*Ursus arctos* L.) na Kočevskem po II. svetovni vojni. Diplomaska naloga. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 95 str.

Ocenjevanje starosti uplenjenih divjih prašičev. 2003. Ljubljana: 13 str.

Snethlage K. 1957. *Das schwarzwild*. Hamburg Berlin, Verlag Paul Parey: 215 str.

Stopar.J. 1994. Okusnost petih najbolj pogosto sajenih sort krompirja v Sloveniji za divje prašiče: diplomaska naloga. (Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko). Ljubljana, samozal.: 52 str.

Valentinčič S. 1981. Bolezni divjadi. Ljubljana, Lovska zveza Slovenije: 267 str.

ZAHVALA

Ob koncu svoje naloge bi se rad zahvalil vsem, ki so mi pri nalogi na kakršenkoli način pomagali.

Zahvaljujem se svojemu mentorju diplomskega dela prof. dr. Mihi Adamiču, za nasvete in strokovno vodstvo. Za pripombe in sugestije se zahvaljujem prof. dr. Marijanu Kotarju.

Zahvaljujem se tudi vodji GL Medved g. Iztoku Ožboltu, ki mi je omogočil dostop do arhiva LPN Medved.

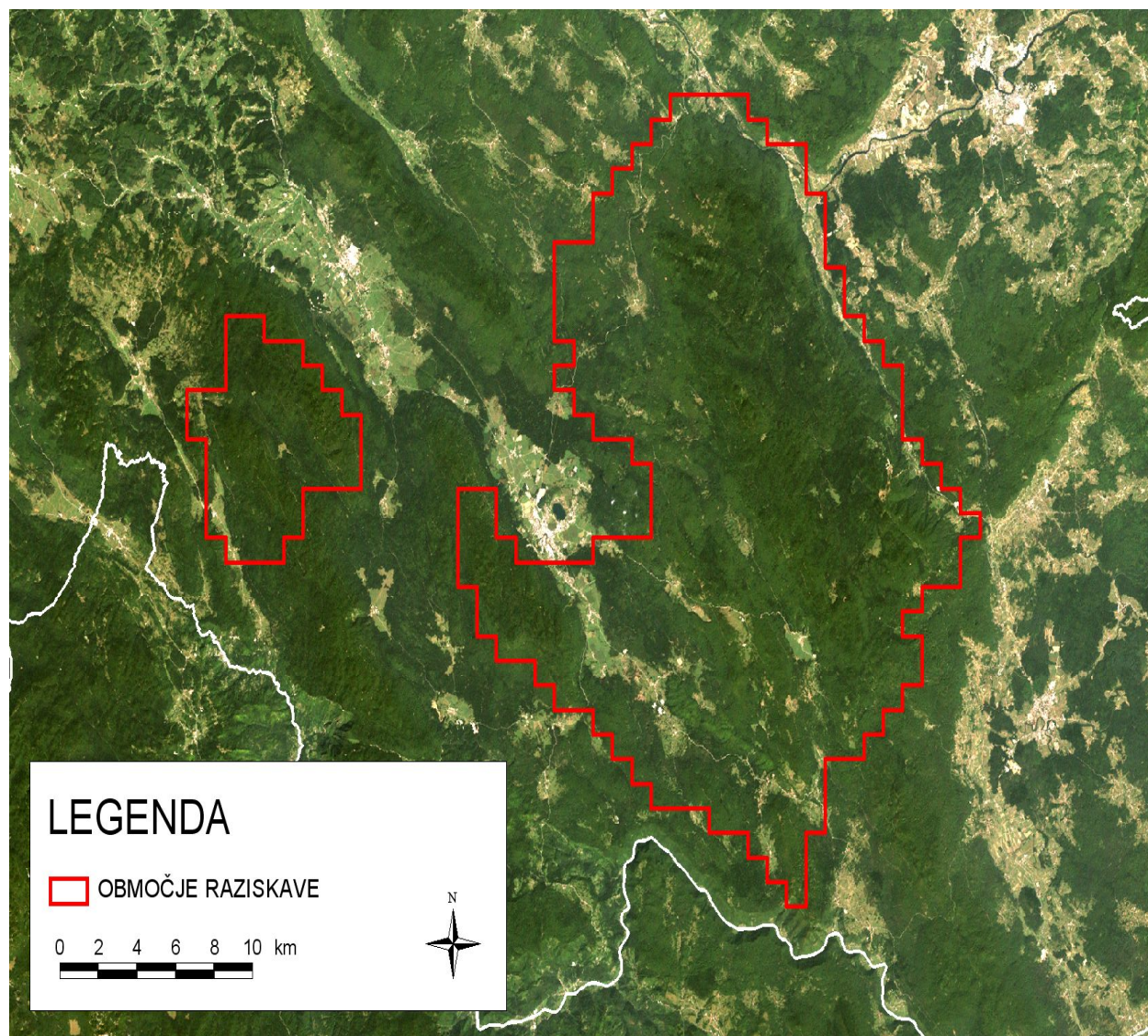
Velika zahvala gre tudi tehničnemu vodji GL Medved g. Jožetu Muhiču, ki mi je nudil veliko pomoč pri zbiranju podatkov in njihovem analiziranju.

Zahvaljujem se mami Ani, očetu Pavlu in bratu Klemenu za podporo in razumevanje v času študija.

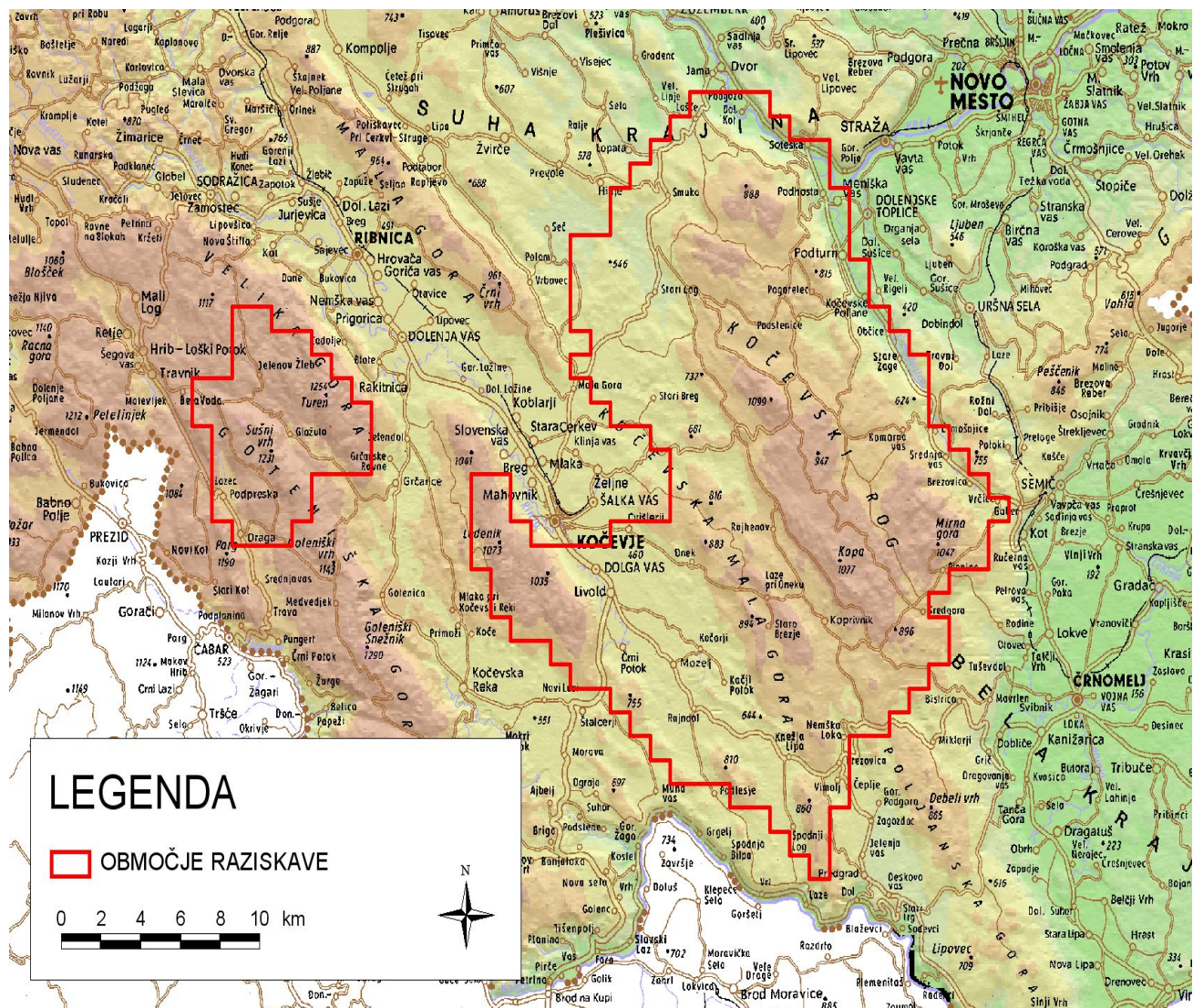
Še posebej pa se zahvaljujem svojemu dekletu Martini Česnik za vsestransko pomoč pri izdelavi diplomske naloge.

PRILOGE

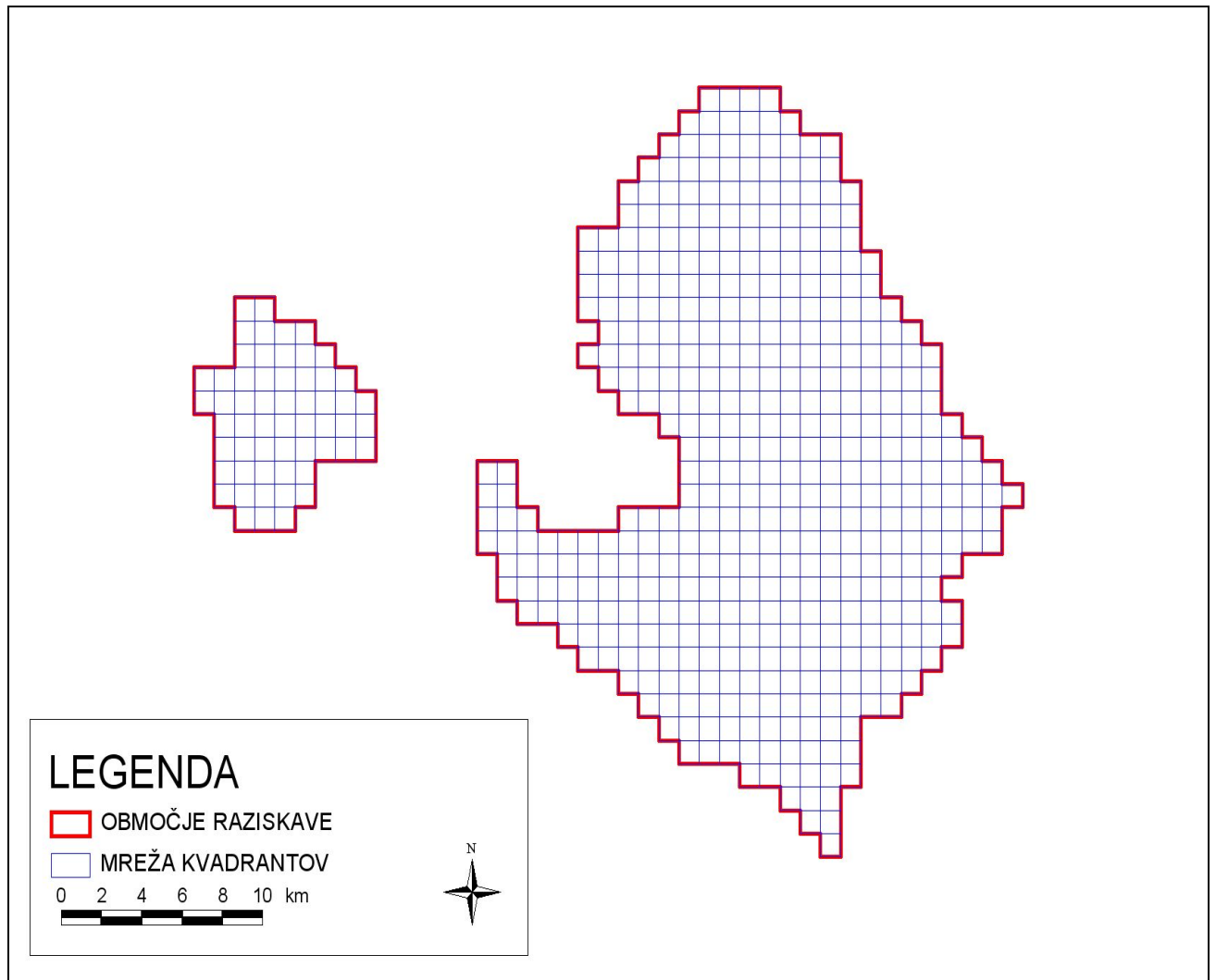
PRILOGA A – SATELITSKI POSNETEK GL MEDVED

PRILOGA B – KARTA OBMOČJA RAZISKAVE

PRILOGA C – MREŽA KVADRANTOV

PRILOGA Č – MEJE GL MEDVED IN LOVSKIH DRUŽIN

